

E 187/2

SL

EMILE ARNAUD
NEMZETKÖZI TÖRVÉNYTERVEZETE.

★

ÍRTA :

DR. HAENDEL VILMOS

JOGAKADÉMIAI TANÁR.

★

ÜNNEPI ÉRTEKEZÉS A CONCHA EMLÉKALBUMBÓL.

BUDAPEST, 1912.

E 187/2

R. Kiss Ferenc
Károlyi u. 11. sz. 11. sz.
e. 11. sz. 11. sz.

EMILE ARNAUD NEMZETKÖZI TÖRVÉNY- TERVEZETE.*

Írta: dr. HAENDEL VILMOS, egyetemi magán-, jogakadémiai ny. r. tanár.

Abbé de Saint-Pierre és Kantnak az örök békét tárgyaló értekezései óta a nemzetek közötti viszályoknak a háború mellőzésével történendő elintézési módja úgyszólván állandóan napirenden lévő kérdése volt úgy a tudománynak, mint az államférfiai gyakorlatnak.

Hogy pedig e mozgalom hullámai a XIX. században és korunkban egyre magasabbra csapnak, azt ez évtizedek politikai eseményei csak természetessé teszik. Mennél nagyobb és állandóbb a veszedelem, mely a hadviselésből fakad, annál erősebbnek kell lennie a visszahatásnak is, mely a belőle származható hátrányokat megelőzni törekszik.

Az ókornak viszonylag egészen elszigetelt állama — mely az aristotelesi «ἀναρχία» — az önmagának való elégségesség — jegyében folytatta le szűkkörű életét, úgyszintén a középkornak kisméretű, a fogyatékos közlekedési viszonyok miatt csekély nemzetközi érintkezéssel bíró országai sem voltak alkalmas talaj arra, hogy az örök béke eszméjének általános erőre emelkedését elősegítsék.

Azon mérhetetlen károk tudata, melyekkel a folytonos fegyverkezés és háborúskodás jár, csak korunk utolsó évszázadában — a nemzetközi forgalomnak előre nem is sejthető — nagyszabású ará-

* A Magyar Nőegyesületek Országos Szövetsége néhány hónappal ezelőtt azzal a megtisztelő felhívással fordult hozzám, hogy az 1910-ben Stockholmban lefolyt békecongressusnak bemutatott fentebbi tervezetet hazai közönségünkkel megismertessem.

Örülök, hogy e szívesen vállalt feladatnak most ily előkelő helyen tehetek eleget; annál is inkább, mert ezzel régi nagyra becsült professzoromnak — Concha Győzőnek — a tanítványi hála némi csekély jelét is nyújthatom át

nyokban való kifejlődésével verhetett általánosan gyökeret a népek szélesebb rétegeiben; a politikai hatalomnak pedig az alkotmányossággal és a demokratikus eszme diadalmas előretörésével párhuzamos leszállása a közép és alsóbb néposztályokra, viszont némiképp biztosíthatta azt a befolyást a háború és béke végzetes kérdésére azon tényezők számára is, melyek annak súlyát és hátrányát a legnagyobb mértékben érzik.

Még ha a célszerűség szempontjából vitásnak vesszük is — teljesen érthető a nemzetek önrendelkezése elvéből folyólag — midőn a hadviselés jogát úgy állapítják meg, hogy abból azok ki ne rekesztessenek, akik az eljövendő harcban életüket és vérüket, szabadságukat közvetlenül kockáztatják.¹

A régiebb időknek a maihoz nem is hasonlítható nemzetközi kereskedelme, forgalma, pénz és hitel élete, a háború nyomán keletkezett közgazdasági bajok helyhez kötését sokkal inkább lehetővé tette, mint korunkban; az a kölcsönösség, viszonyosság, az a *szerves áthatottság* — melyet az összes művelt népek testét behálózó nemzetközi gazdasági szervezet mindenütt érzékeny idegrendszere okoz — vagy egészen hiányzott, vagy csak csekély mértékben volt észlelhető.²

Azok a mélyreható érdekek tehát, melyek manapság a francia tőkést — mondjuk — az orosz politikához fűzik,³ vagy Ausztriát a magyar földműveléshez, stb. — régebben alig állottak fenn.

E nagy fontosságú *anyag* tényező a legerősebb szálak egyike kétségtelenül a népek közti *solidaritás érzése kifejlesztésénél, melyen végeredményben⁴ az örök békére való törekvés nyugszik.*

A modern nemzetközi jog is azon az alapon kívánja a semle-

¹ E tekintetben érdekes összehasonlítás tehető a II. francia császárság és a III. köztársaság története között; «a l'empire c'est la paix»-féle jelszó épen megfordítva vált be; III. Napoleon folytonos háborúban élt, míg utána — eltekintve néhány gyarmati hadviseléstől — Franciaország zavartalan békét élvezhetett.

² A német közgazdaság például alig érezte a Magyarhonban folyó török dúlást; mi viszont a harminc éves háború gazdasági hátrányait.

³ Oroszország több mint tíz milliárd frankkal adósa a franciáknak.

⁴ Art. 8. (Arnaud-féle tervezet.) «Les Nations sont solidaires les unes des autres.»

Viszont azonban egyoldalúság volna a közgazdasági érdeket, mint tiszta béketényezőt felfogni; a gazdasági verseny másfelől ma is a háborúk legerősebb csíráit hordja magában; a hajdan korban pedig valósággal a leg-egyszerűbb népeltartási eszköz — élelmezési mód volt.

ges hatalmak szavának meghallgatását és szabja meg azoknak szerepét, mert érdekeltségüknek kikapcsolása alig lehetséges; a háborúban meglévő jogaik és kötelezettségeik rendszere bizonyos párhuzamot kell hogy feltüntessen érdekeik, solidaritásuk mérvével.

A gazdasági hátrányokról szólva, külön kiemelést érdemel, hogy ezek nem csupán a már bekövetkezett hadi állapot szükségképi kísérői, hanem a szertelen fegyverkezésnek, az úgynevezett «fegyveres békének» is, egyre aggasztó mérvben sújtó tulajdonságai.

Ugyanoly, vagy tán még nagyobb súlylyal esnek latba a nemzetközi béke hívei által hangoztatott nevezetes *élettani érvek*.

A faj erősödése, nemesedése csak a legkiválóbb egyedek propagatív tevékenysége útján várható; amidőn a nemzet legjobbjai a csatamezőn esnek el s így a fizikailag legkevésbé alkalmas részre hárul a fajfenntartásnak a népsorsra messze kiható fontosságú feladata, ez valósággal homlokegyenest ellentéte az emberi és nemzeti szempontból egyaránt kívánatosnak; igazi «*reversal of selection*», az eugenika megfordítottja!

Ez tette jórészt tönkre Rómát és boszulta meg magát oly kegyetlenül Franciaországon, mely három millió fiatal franciának elvesztét a napoleoni nagy háborúkban máig sem tudta kiheverni.¹

Last not least — lehetetlen elzárkóznunk az *erkölcstan követelményei elől* — melyeket az összes békeírók az érvek egy tekintélyes csoportjában felsorakoztatnak.²

Kiinduló pontja volt ez, legalább a keresztyén népeket illetőleg Saint-Pierre-nek az utrechti béke évében (1713.) létrejött munkája számára és alapvető elve ma is a legmodernebb háborúelleneseknek, mint Emile Arnaudnak, ki műve első szakaszában vezéreszmeként hirdeti: «*A népek közl érintkezés ugyanoly jogi és erkölcsi elveknek uralma alatt áll, mint az egyének közti.*»³

E §. jelöli meg azt az alaphangot, azt a szellemirányt, melynek hatása alatt az egész, tíz címre, 145 szakaszra oszló nemzetközi codex készült.

¹ A francia faj decadentiáját főleg fizikai vonatkozásban — a beállott terméketlenséget — még a vidéki 60%-ot kitevő lakosságnál is, okozati összefüggésbe hozzák az 1789—1815 közt bekövetkezett óriási vérveszteséggel.

² Így Suttner Berta «Die Waffen nieder» című közkézen forgó művében, hol a befejező részben a háború mellett és ellen szóló bibliai érvek ellensúlyozzák egymást. (!)

³ «Les rapports entre les Nations sont régis par les mêmes principes de droit et morale que les rapports entre les individus.»

A főtétel maga régi vita tárgya, melynek számos változatát találjuk az államtudományi irodalomban.

Közelebbről tekintve kettős állítást foglal magában; egyfelől ugyanis azt állítja, hogy az *erkölcsi*, másfelől pedig, hogy a *jogi* elvek is azonosak úgy az egyéni, mint a nemzeti és emberiségi létviszonyok körében.

Ez természetszerűleg a békebarátok nélkülözhetetlen præmissája; ebből ugyanis logikailag folyik, hogy a nemzeti egyedek közt folyó vitákat ép oly elvek, jogi és erkölcsi szabályok szerint kell kiegyenlíteni, mint az egyes emberekéit: Vagyis, mint a 2. §. mondja, «senki sem lehetvén saját bírója, *egy nemzet sem üzenhet a másiknak háborút*». Továbbá a 3. §. szerint: *az államok közti minden összeközés jogi úton oldandó meg*».

«Minden nemzet önállása («autonomie») «souveraineté») helyett, mint azt a 13. szakasz helyes szövegéből következtethetjük *sérthetetlen*»; — és — (4. §.) *nincsen hódításra való jog*».*

E pontnál állapíthatjuk meg a ma élő nemzetközi jog és a békebarátok tervezete közt a legélesebb ellentétet; előlbi nevezetesen ma is a tényleges erőben — az ezen alapuló nemzeti önállóságban találja forrását — míg utóbbi a jogeszmé mindent átfogó érvényében s a népek solidaritásában csúcsosodik ki.

Míg az első szerint a hódítás (occupatio bellica) általánosan elismert jogcím** — addig utóbbi szerint az, mint a jog fogalmával ellenkező — teljesen ki van zárva.

Mint mindenütt, a hol a megoldás levezetés útján az emberi lét alapproblémáiból történik — úgy itt is — ezeknek bizonytalansága rányomja bélyegét az egész tárgyra. Végül is, hogy mi az erkölcs, mi a jog, oly alapkérdések, melyek teljesen egybehangzólag és egészen szabatosan tán soha sem fognak megoldatni!

A politika és morál viszonya már az ókor óta foglalkoztatja a gondolkozókat; Macchiavelli pedig a XVI. század elején az egyéni és állami morálnak feltűnő szembeállítását által különös actualitást adott a kérdésnek.

Három évszázadon át nemcsak a gyakorlatban, hanem az elmé-

* Art. 2. Nul n'ayant le droit de se faire justice lui-même, aucune Nation ne peut déclarer la guerre a une autre.

Art. 3. Tout différend entre les Nations doit être réglé par voie juridique.

Art. 4. L'autonomie de toute Nation est inviolable.

Art. 5. Il n'existe pas de droit de conquête.

** Az «effectivitas» és «publicitas» feltétele mellett.

letben is, állott a tétel, hogy más az erkölcs az egyén, más a közélet világában; sehol oly élesen ez ki nem domborodott, mint a félre értett nagy Macchiavelli utolsó világtörténelmi képviselőjénél, I. Napoleonnál.

Utána ellenhatás következett be; a XIX. század nagy bölcselei az erkölcsstani elvek hatályát az összes emberi cselekményekre kihatónak állítván, azonos erkölcsi alapelvek alatt állónak hirdették az egyént, úgy magán, mint közéletében.

A legfeltűnőbb ellenmondásokra pedig (politikai gyilkosságok, forradalmak, államcsinyek, háborúk) avval feleltek, hogy azokat részben egyszerűen erkölcselleneseknek minősítették, részben pedig azt a tételt állították fel kiegészítőképen, hogy az alapul fekvő viszony különbsége itt bizonyos módosulásokat hoz létre az erkölcsi elv követelményeiben, melyek e helyütt ép úgy honorálandók, mint az egyéni élet világában*

A nemzeteknek, szemben az egyénekkal, oly különleges állásuk, helyzetük és rendeltetésük van az emberiség életében, hogy az általános erkölcsi alapelveknek bizonyos módosulásai az állami viszonyokra nézve, annyira legalább is megindokolhatók, mint az egyes kisebb életkörök, erkölcsi alanyok között tapasztalható eltéréseket illetőleg; a különbség még nem szükségkép jelent elvi ellenmondást, következetlenséget, feltéve, hogy alapul fekvő viszony benső természetű, az erkölcsi cél által igazolva van.

Az erkölcsösség kritériuma tehát abban keresendő, hogy az egyéni és állami cselekvés összhangba hozható-e adott esetben avval a rendeltetéssel, melyet a cselekvő tényezőre, a kérdéses viszonyra nézve, a mindenkori társadalom felfogása táplál.**

Az «államraison» kifejezés értelme sem más, mint célzás az erkölcsi élet alanyainak és viszonyainak különbözőségéből fakadó eltérő erkölcsi megítélés jogosultságára.

A tudomány mai álláspontja szerint tehát Arnaud amaz állítá-

* Például más az erkölcsi elv követelménye, a szeretet, a hűség parancsa a családon belül és kívül; vannak alsóbb és magasabb rendű elvek és kötelességek stb.

** «Si duo faciunt idem, non est idem»; nemcsak az alanyok, de a viszonyok különbsége szerint is distinguálva és specializálva kell, minden esetben külön-külön a tény erkölcsös vagy erkölcsstelen voltát elbírálni. In thesi erkölcsellenes a háború is, de ha megengedjük, hogy vannak esetek — mikor önvédelemből pl. az ölés is erkölcsös lehet — úgy folyhatnak háborúk is melyek nem erkölcsstelenek!

sát, melyet műve élére helyez, hogy ugyanazon erkölcsi elvek uralma alatt kell állnunk magán- és közéletünkben egyaránt* általánosságban el kell fogadnunk; sokkal nagyobb megszorítással járulhatunk azonban ugyanazon mondatban foglalt ama másik állításához, melynél fogva így áll a dolog a *jogi szabályokra* vonatkozólag is!

Az emberi életet szabályozó tényezők sorában a jog útját alapos vizsgálat alá venni, s részletesen kinyomozni azt, mily viszonyban állott ez koronként jelentőség dolgában az erkölcshez, szokáshoz, illemhez, valláshoz stb. a jogtörténetnek kiváló érdekű feladata, mely téren kétségtelenül igen sok még a tennivaló; az eddigi eredményekből annyi azonban tény gyanánt mindenesetre leszűrhető már, hogy oly hatalmas hódító hadjáratban az emberi élet különböző területein egy rendező elv sem hatolt előre, mint épen napjainkig a jog eszméje!

Gneist óta különösen feltűnő ez a haladás épen ott, hol azelőtt legkevésbé mutatkozott — a tág értelemben vett közjog birodalmában; s igaza van Jellineknek — midőn az alanyi közjogi jogosítványok (subjektive öffentliche Rechte) kérdésének jogi megalapozásában találja az új kor államtudományi vívmányainak legfőbbjét!

A «jogállam» büszke epitheton ornansával ékeskedő nemzetek azonban nem állhatnak meg fél úton; a logikai kényszerűség ereje a jogelv és jogvédelem fokozott elismerésére — illetőleg szervezésére készíteti őket — eddig szokatlan, úgyszólván töretlen utakon: t. i. nemcsak saját alattvalóikkal — e vonatkozásban polgáraikkal szemben — befelé — hanem más államokkal és azok tagjaival szemben *kifelé* is! Ha a fensőbbégi, hatósági elv — melynél fogva az állam és az egyén közt alávetettségi viszony áll fenn — nem tudta megakadályozni azon sikeres térfoglalását a jogeszmének, hogy a közigazgatási perekben pl. a souverain állam és az egyébként engedelmességre utalt egyes közt az egyenlőség elve alapján folyhatik jogvita, a társasági eszmén nyugvó népkapcsolatok — az emberiség — jogának elismerése és kifejlesztése — ugyancsak az *önkötelezés nagy gondolata* nyomán — szintén be kellett hogy következzenek. Csak eredetbeli különbség aztán már az, hogy befelé egyszerűen joggá vált a többség akarata, mint államakarat** — *míg kifelé ma még csak az lehet jog — mihez a nép-*

* Egységes gondolkozás, világnézet, egységes erkölccsel párhuzamban kell hogy haladjon.

** «Herrschaftliches Princip.»

közösség illető tagja határozottan, habár esetleg hallgatólag is hozzájárult.¹ A népek többségének majorizáló kényszere ellentétben áll a mai nemzetközi jog alapelvével. Jogot statuálni a népközösség szavazattöbbséggel hozott határozata útján — oly gondolat — melyet ezidőszerint még a békebarátok legújabb codexeiben, így az Arnaud-félében sem találunk, legfeljebb a világállamról szóló utópiákban.

Rousseau szövegezése szerint a «volonté de tout» a «volonté générale» helyett ma az érintett nemzetközi tervezetekben még változatlanul áll, mint egyedüli jogforrás; tagadhatatlan azonban, hogy a két gondolatot már csak egy lépés választja el egymástól.

A nemzetközi viszályok jogi úton való kielégítő elintézése az egész vonalon töredékes, fogyatékos kell hogy maradjon, amíg szabatos jogszabályok a birói működésnek szilárd alapot nem kölcsönöznek. Ezt azonban még a legrajongóbb békebarát sem remélheti elérhetőnek másként, mint a nemzetek egyenként való megnyerése, vagyis a nemzetközi törvénykönyvek külön-külön való elfogadása által. E téren úgysis rendkívüli a haladás, midőn egyetemes szerződésekben, egy csapással és egyszerre fogadnak el egész államsorozatok egész jogkönyveket.² Így hasonlíthatatlanul gyorsabban juthat el a művelt népek túlnyomó többsége a gyakorlatban használható nemzetközi jogszabályzathoz, mint a viták jogi úton való kiegyenlítése alkalmas előfeltételéhez. Az igazságos bírászkodás, igazságos anyagi jogszabályok természetes függvénye lévén, a békecongresszusok főtörekvése ez utóbbiaknak minél kimerítőbb alakban való szolgáltatására irányul. Ha már most tekintetbe vesszük, hogy eddig a nemzetközi jognak, úgyszólván még öskérdéseiben³ sem volt az államok által elfogadott szabatos, írott jogi szabályzat, teljes codex-szerű alakban — úgy egészen nyilvánvaló — hogy a nemzetközi közjog anyagi szabályainak hiánya, határozatlansága, tette sokszor a nemzetközi ellentétek igazságos, birói úton való megoldását lehetetlenné.

Minden humánusan gondolkozó egyén csak nagy örömmel kell hogy üdvözölje azért azon tudományos kísérleteket, melyek eme

¹ «Genossenschaftliches Princip.»

² Pl. az 1899 júl. 29-én keltezett II. hágai egyezményben a nemzetközi hadi jognak a szárazföldi háborúra vonatkozó szabályzatát.

³ Pl. a nemzetközi szerveknek, diplomáciai és consuli személyzetnek jogállására nézve. Így csak annál elágazóbb kell hogy legyen az olyan esetek megítélése, mint Benedetti francia nagykövete 1870-ben, Vilmos porosz királyal szemben.

leginkább legyőzhető nehézségek eltávolítása által az emberiség szenvedéseinek csökkentésén munkálnak közre.

Bármennyire értékeljük azonban Bluntschli, Dudley-Field, Levi, Fiore, Despagne és legújabban éppen E. Arnaudnak is nemzetközi jogalkotásra irányuló kísérleteit — sajnos, e téren is — éppen úgy, mint az orvostudomány terén, emberi gyarlóságunk e fáradozásoknak korai határt szab; a háborúk és a pusztító kórok korlátozhatók és csökkenthetők bár, de egészen sem a technika és orvostan, sem a jog és erkölcs által le nem győzhetők.

Concha alapvető nagy művében* világosan kifejti és megokolja, hogy a nemzeti lét alapkérdései fölött, a nemzetek keletkezése és megszűnte fölött jogi ítélkezés nem lehetséges.

A jog — mint az emberi életet rendező tényező — benső természeténél fogva nem alkalmas arra, hogy ily kérdésekben zsinórmértékül szolgáljon.

Vajjon melyik római jogász mondhatta volna ki ítéletileg a források alapján 476-ban a nyugatrómai birodalom megszűntét vagy 1795-ben Lengyelország feloszlását?

Avagy képzelhető-e szabatos jogszabályba foglalása a nemzetti válásnak? Pedig, hogy mikor lép be valamely közület a nemzetek sorába, mikor kezd nemzetközi jogalany lenni s mint ilyen, akaratával az emberiség sorsára hatni, azt felette kívánatos volna jogilag is körülírhatni.

Lehet-e kötelező jogszabályban kimondani és előforduló esetben bírói cognitióra alkalmassá tenni azon kérdés eldöntését, hogy valamely nép már megérett-e arra, hogy nemzetté váljék, egy másik viszont hogy az önálló nemzetközi jogalanyok sorából töröltessek? Melyik fórum mondhatná ki közmegnyugvást keltően, hogy Cseh- vagy Lengyelország feltámasztandó, mert állami létre képebb mint Ausztria vagy Oroszország? És vajjon lehetne-e ezt kimondani a már létező és jogalanyoknak elismert érdekelt államok sérelme nélkül? Továbbá remélhető volna-e, hogy az ily ítélet háboru nélkül is végrehajtható lehet? **

* Politika 19. és 20. §.

** Meg kell azonban jegyeznünk, hogy vannak esetek, midőn nemzetközi megállapodások útján teremtetnek meg mintegy új államok, kivétevéen bizonyos területek eddigi kereteiből; így az 1878-iki berlini kongresszus több balkáni államot úgyszólván létrehozott, mint Szerbiát, Bulgáriát, Montenegrót Törökország ellenére, csak hogy ez nem annyira jogi, mint inkább politikai tény volt.

A magánjog csak akkor ismeri el az embert alanynak, jogviszonyok központjának, midőn fizikailag megszületett; a nemzetközi jog sem vesz valamely népről addig tudomást, míg önállóságát ki nem vívta; azután védelmezi addig, míg függetlenségét el nem veszti; a születés és halál ténye maga azonban túl fekszik a jogi megítélés jelenlegi határain.*

Sem a békebarátok törvénytervezeteiben, sem az élő nemzetközi jogban a dolog lényegére nézve jogi szabályzatot nem találunk, a népek életének, halálának jogi feltételei összefoglalva nincsenek; találunk azonban az előbbieken, így Arnaudnál is, a második címben e tárgygyal kapcsolatos nagyérdékű kijelentéseket.

A 15. §-ban ugyanis Arnaud teljesen természetjogi, individualistikus alapon állva, homlokegyenest ellenkezőleg a történelmi joggal, e szabályt szövegezi: «Valamely civilisált népek által lakott területen alapított gyarmatnak *joga van* önrendelkezést kívánni és független államként megalakulni.**

A 16. §-ban nem civilisált népek földjén alapított gyarmatokra nézve pedig kimondja, hogy azok nemzetközi hozzájárulás alapján keletkezetteknek veendőek; ha azok kormányzatának módja ellen más nemzetek által tett előterjesztések az anyaországban figyelemben nem részesülnek az ügyben — Arnaud szerint — nemzetközi conferentia döntsön. Ez alapvető felfogás, mely a mai, történelmi jogokat elismerő nemzetközi joggal szembeszáll, egyike azon sarkalatos különbségeknek, mely a tervezet és a mai közönséges nemzetközi jog között fennáll.

E gondolatnak következetes keresztülvitelét találjuk a harmadik címben («Du territoire national») a 29., 30., 31. §§-ban. «Sem hábkés, sem háborus hódítás, sem visszterhes vagy ingyenes szerzés

* Legalább ez idő szerint ez még a merev jogszabályok működésének nem területe, hanem tényleges erőhatalmi kérdés, mely vajjon csakugyan mindig a belső igazság szerint, az érdem diadalával történik-e, vita tárgya lehet; hogy azonban tényleg erőmérkőzés útján következik be a döntés, az kétségtelen. Az emberi szellem a jogi szabályok biztosító erejének e térre való kiterjesztése által épen azon lehetőség ellen keres megnyugtatót, hogy nem fognak-e minőségileg értékes népek az emberiség kárára durva erőszakkal elnyomatni?

A teleologikus világfelfogás szerint: nem, sőt az emberiség haladása a legerősebb népek hegemoniája által biztosítható csak.

** Art. 15. «Une colonie établie sur un territoire occupé par des populations policées a le droit de réclamer son autonomie et de se constituer en Nation indépendante».

nem lehet valamely lakott terület fölötti fenségjog forrása; ha egy nemzet föl akar hagyni souverainitásával ily terület fölött, úgy jogok gyakorlását egyszerűen megszünteti s a bennlakókra bízza a döntést, vajjon függetlenek maradnak, vagy más államhoz csatlakoznak-e?»

Lakott területek cseréjét is csak azon föltétel alatt tartja megengedhetőnek, ha a kicserélendő terület népe ahhoz szabadon hozzájárul.

A 16. §. eszerint sem többet, sem kevesebbet nem mond ki, mint, hogy civilisált lakosságú gyarmatok a jelen nemzetközi törvény alapján, tehát *jogi alapon*, kívánhatják nemzetekké, nemzetközi jogalanyokká való szervezkedhetősöket. Ami e követelményt mintegy bensőleg indokoltta, elfogadhatóvá tenné, t. i. az alakulás föltételeinek pontos és részletes megállapítása hiányzik; bizonyára éppen a kérdés jogi formulázásának föntebb érintett nehézségei miatt. De feltűnő a történelmi jogok mellőzésén kívül a nemzeti szempontok teljes hátratétele is, ami az államnak (Nation) a 10. §-ban foglalt defíníciójából legvilágosabban kitűnik; sem a leszármasztási, vérségi, sem az érzés, szellem, gondolkodásbeli közösség, mint egybeforrasztó, egységesítő erő abban fölemlítve nincs; ilyen «egyenösszegek»-nek fogalmi határa, ultima differentiája, más alakulatoktól, egyháztól, tartománytól való különbözése feltüntetve nincs; Arnaud is, úgylátszik, nemcsak az individualisztikus államfogalomból indul ki, de a materializmusból is, hol az efféle tulajdonság, mint nemzeti érzés, a «quantité négligeable» kategóriájába tartozik. Ez irányhoz híven foglal állást területcsere esetén a plebiscitum kérdésében; a bekebelezendő területen lakó egyesektől teszi függővé, vajjon az illető földrész más államhoz csatolható-e? Nem más ez, mint az egyéneknek a közzel szemben souverainné tétele a régen megdőlt szerződési elmélet alapján; a mellett veszedelmes épen az egyéni szabadságra, mert a leszavazott kisebbség mi alapon vesse magát alá egy csekély többségnek, ha az egész nemzet átengedő határozatának engedelmeskednie nem kell? Ugyanily doctrinár és a való élettől elfordult jellegű a nem civilizált lakosságú gyarmatokról szóló szakasz. Mit tesz az, hogy civilizált? Alkalmas fogalom ez bírói cognítióra? A gyarmatnak csak autochton lakosságára vonatkozik-e ez, vagy másra is?! Mely percben válik valamely fekete vagy sárga nép oly művelté, hogy jogi alapon kívánhassa fölszabadítását (§?). Arnaud általános emberi érdekből a mai cultúrnépeknek régi gyarmataik feletti fönnhatóságát

nem bolygatja; csak újak keletkezését tiltja el a 28. §-ban feltétlenül. Azonban a régiék is csak nemzetközi ellenőrzés alatt és a többi állam hallgatólagos beleegyezésével, addig maradnak szerinte gyarmati állapotban, míg a művelt népek («Nations policées») közé emelkednek. A világtörténelemben különösen az északamerikai angol és a délamerikai spanyol gyarmatok példája nagyjában csakugyan hasonló folyamatot mutat; csakhogy ez tényleges erők küzdelme és nem jogszabályok végrehajtása volt.

Hogy a megfelelő erkölcsi és anyagi erőt, a szükséges sajátos értéket az összemérés szempontjából bírja-e valamely nemzet, *azt a jogi szabályokban megkövetelt tárgyilagossággal meghatározni nem lehet*; ez annyira alanyi meggyőződés dolga, hogy nagyfokú önkénykedés veszedelme nélkül bírói döntés alá nem bocsátható; annál kevésbé, mert hiszen napjainkban látjuk, hogy oly kultúrák, melyekről még egy emberöltővel ezelőtt egyhangúlag hirdette az európai tudomány, hogy megállottak, megkövesültek, hirtelen, nem várt lendülettel újabb fejlődésnek indultak.*

Hibás Arnaud vélekedése azért is, mert itt nem egyszerűen «polgáriasságról», civilizációról van szó; a nemzeti kiválóság, mint az egyéni derekasság, igen sok különböző, de egyformán nevezetes tényező eredője; ha csak a műveltség adna nemzeti létjogot, a classikus Hellas örökéletű államsoportozat maradt volna; emberiségünknek épen nagy szerencséje, hogy számos alakulatban, változatban fejlődik ki az emberben értékes tartalom, s hogy ha a kultúra egyes oszlopos nemzetei idővel ki is dőlnek a sorból, munkájuk eredménye velök együtt nem enyészik örökre el. Életerős fiatal népegyedeknek fölemelkedése a régi beati possidentes tribunálja előtt majdnem lehetetlenné volna téve; a bírói ítékezés e téren jeles népegyéniségeknek állandó alárendeltségét mintegy jogilag sanctionálná.**

Világos eszerint, hogy *Arnaud és barátai e lényeges pontnál túlbecsülve a jog szerepét és rendelkezését az emberi életben, attól olyasmint várnak, mit az nyújtani nem képes; viszont azonban abbeli törek-*

* Így Japán 1867 óta; China 1911 óta.

** A népek létszínvonala fölötti bírászkodás mellett sohasem bontakozhatott volna ki a keresztyén középkor; soha Magyarország nem nyert volna polgárjogot az «európai concertben».

Bármily fájdalmas legyen tehát, az egész emberiség történelme bizonyosság amellet, hogy a jogban nem láthatjuk azt az orvosszert, mely a kivivott nemzeti létet föltétlenül biztosíthatja.

vésők, hogy a nemzetek egymásközi egyéb viszonyaiban fejlettebb jog-életet hozzanak létre, teljesen igazoltnak mondható.

A perspektíva, mely e téren előttünk áll, igen biztató, még ha eleve bizonyos is, hogy a végső létkérdésekben a jogelv fölmondja a szolgálatot. Ha céltudatosan és fokozatosan kívánja a pacificus mozgalom megerősíteni a béke viszonylagos állandóságát, törekvéseit mindenekelőtt oda kell összpontosítania, ahol az igazán gyakorlati eredményekkel jár. A dolog természete által engedett határig *szabatos jogszabályokba kell foglalnia a már megalakult nemzetek közti életviszonyok tartalmát* s akkor az ily szilárd talajon mozgó bírói működés is objective igazságos lehetvén, nem lesz eredménytelen.

Hogy a konfliktusok sikeres és békés elintézési módja megvitatható legyen, azok magvát, tartalmának belső jellegét kell vizsgálat alá venni; hiszen megokolást nem igényel, hogy az orvoslás módja csak a baj természetének megfelelő lehet.

A legelterjedtebb megkülönböztetés a nemzetközi vitákat illetőleg az, mely egyfelől *politikai* másfelől *jogi* konfliktusokat ismer; ez el is fogadható azon hozzátétellel, hogy van egy erősen vegyes jellegű harmadik csoport is, mely túlnyomóan *politikai*, illetőleg *jogi* természetéhez képest majd az első, majd a második felé közeledik.*

Tüzetesebb vizsgálat nélkül is szembetűnő, hogy a *bírói úton való békés elintézésre sokkal alkalmasabbak a merőben jogi viták, mint a politikaiak*; a békemozgalom célja tehát nem lehet egyelőre más, mint odahatni, hogy *ha már ellentét támadt is bizonyos nemzetek között, ez a jogszabályok segítségével megoldható jogvita legyen.*

Itt, e pontnál van azután rendkívüli jelentősége a nemzetek közötti viszonyok jogi alakba foglalásának, a nemzetközi jog codificációjának.

Mennél alaposabban, pontosabban és kimerítőbben lesz lehető bizonyos nemzetek egymásközi magatartásának zsinórmértékét jog-

* Nippold nézete, ki a közlekedési érdekek és a nagyszámú közgazdasági szerződés túlnyomó volta miatt a jelenben csak oly vitákat ismer el, melyek igazi vagy vélt *jogigényeken* alapulnak, nem fogadható el. Sem a szövegben említett alapkérdések, sem pusztá érdeksérelmek nem minősíthetők jogvitáknak. A gyakoriság nem lehet irányadó, ha kimerítő csoportosításról van szó. Figyelmet érdemlő tény azonban, hogy a népek *nagy előszeretettel hivatkoznak vitáikban jogi alapra*; ez egyfelől a jogeszmé fokozott tisztelőben tartásával, másfelől pedig azzal van összefüggésben, hogy minden igény a lehető legmegnyerőbb külszínben óhajt föllépni.

szabályokban eleve megállapítani, annál alkalmasabb talaj teremtetett közvetlenül a bírói döntésre, közvetve a békés kiegyezésre.

Azon sok, legnagyobbbrészt közgazdasági tartalmú szerződés mellett, melyet ma a nemzetek sűrű egymásutánban és nagy terjedelemben kötnek, csak természetes, hogy mindenekelőtt az ezekbe foglalt jogi viszonyok, a jogmagyarázattannak, az interpretációnak kérdései utalhatók — mint par excellence jogi kérdések — a nemzetközi bíróságok elé.

Ez lebegett az első hágai egyezmény alkotói előtt, midőn a 16. §-ban kimondották: «In Rechtsfragen, und in erster Linie in Fragen der Auslegung oder der Anwendung internationaler Vereinbarungen, wird die Schiedssprechung von den Signatarmächten als das wirksamste und zugleich der Billigkeit am meisten entsprechende Mittel anerkannt, um die Streitigkeiten zu erledigen, die nicht auf diplomatischem Wege haben beseitigt werden können».

Valamely egyszerűen tényleges életviszony akkor válik jogivá, ha azt elismert jogalkotó tényező tartalmában kötelező erővel megállapítja, a felekre ily módon normatívumot teremtven, melyhez azután az érdekeltek alkalmazkodni tartoznak. A nemzetközi béke érdeke kívánja tehát, hogy a kölcsönös érintkezés szabályzata egyfelől minél *világosabb*, másfelől minél *teljesebb* legyen jogi szempontból.

A világosság megkívánja, hogy a nemzetközi jognak csak többé-kevésbé bizonytalan *szokásjogi alakban ismert tételei pontosan szövegeztessenek* és minden homály elkerülésével, írott alakban *expressis verbis* az illető államok által elismertessenek. A «*clara pacta boni amici*» jelszava a nemzetközi életre is áll. A helyesség viszont okvetlenül megkívánja, hogy a nemzetközi jogi világos szabályzat *minden nemzetközi viszonyt*, a fent érintett elvi határok közt felöljen. E tekintetben még napjainkig is feltűnő hézag mutatkozott a nemzetközi jogalkotás terén; míg ugyanis nagyszámú, egészen különleges jellegű és tartalmú írásteli szerződés kielégítően szabályozta az államoknak speciális viszonyait, a nemzetek kölcsönös érintkezésének épen állandó és általános nagy alapelvei rendszeresen egybegyűjtve, egyetemesen elfogadva nem voltak; mint pl. a területre, annak határaitra, az érintkezés módjára, az állampolgárság szerzése, elvesztésére, a kiadatásra stb. nézve.

A közvetlen cél tehát, melyet a békemozgalom és Arnaud is, ép úgy mint a gyors egymásutánban tartott nemzetközi értekezle-

tek* elérni óhajtottak, nem lehetett más, mint *részleges és szokásjogi szabályok helyett egyetemes és írott jogot hozni létre, a jogállapot tökéletesítése érdekében.*

Ez elsősorban a hadi jogra nézve érvényesült; a békejogra nézve még ma is — sajnos — fennáll a régi rendezetlennek mondható állapot a *lex usualis et particularis* közismert összes hátrányaival.

Oly főfontosságú jogi intézményeknél találunk még jelenben is vitás kérdéseket, melyek a művelt népközösségben már régen *jus receptum*-má kellett volna, hogy átalakuljanak összes részleteikben.

Az államok külképviseletének jogi kérdése ma is rendezetlen a benső közjognak a nemzetközi joghoz való viszonyában; ki kötheti meg a nemzetközi szerződést jogérvényesen az állam nevében s milyen alaki, anyagi föltételek mellett? Concrétebben szólva, az alkotmányos országok legnagyobb része a fejedelemre ruhazza az állam nevében való cselekvés, a képviselet és szerződéskötés jogát; ** ámde itt bizonyos korlátozást is állít fel, midőn — pl. a mi közjogunk — oly tartalmú államszerződésekhez, melyek a területet változtatják, a lakosokra közvetlen anyagi terhet rónak, avagy általán előző hatályos törvényben biztosított jogállapotot változtatnak meg, országgyűlési hozzájárulást, azaz törvényalkotást kíván.

Röviden, keletkezik e már most kifelé kötelező, érvényes nemzetközi szerződés akkor, ha a király ily tartalmú egyezséget köt valamely külállammal, még mielőtt az országgyűlés hozzájárult volna?

Más szóval, teendő e különbség a külső és belső, a nemzetközi és közjogi hatály között?

Annál jelentősebb volna e vitás kérdés egyöntetű megoldása, mert az nemcsak nálunk, de a legtöbb európai államban felmerült s így általános érdekű.

A kérdés nemzetközi oldalát illetőleg az a főképen gyakorlati érv igényel méltánylást, melynélfogva nem kívánatos, hogy a nemzetközi szerződések kötésénél idegen államok arra legyenek utalva, miként bonyodalmas és beható tanulmány tárgyává tegyenek eset-

* Hága 1896, 1899, 1902, 1907.

** Köztársaságoknál másképp is állhat a dolog; pl. Schweizban nem az elnök, hanem az országgyűlés hatáskörébe tartozik a szerződések kötése. Az Északamerikai Unióban az elnök csak a senatussal együtt köthet államszerződést.

leg exotikus közjogokat; ez tehát amellet szól, hogy az államfő végleges jóváhagyása — az ünnepélyes és írásbeli alakban eszközölt ratificatió után — az ügylet perfect legyen, az államszerződés hatályos nemzetközi szempontból akkor is, ha a másik főtényező (országgyűlés, senatus), nem járult volna hozzá. E nézetet fogadja el az írók nagyobb része.

Tagadhatatlan viszont, hogy a logika szempontja inkább az ellenkező megoldás mellett szól; mert hiszen — szigorúan véve — kétségtelen, hogy ott, ahol az alkotmány világosan kimondja, miként bizonyos fajú szerződések csak úgy érvényesek, ha azokhoz nemcsak a királyi, de az országgyűlési akarat is hozzájárul, ez annyit jelent józanul, hogy az illető tényezők közül *egyedül egyik se kötelezhesse az országot kifelé sem!* Műkifejezéssel élve, hogy tehát az ilyen szerződés nemcsak a belső közjog, hanem a nemzetközi jogszempontjából se legyen kötelező. Nagy erőssége e felfogásnak az a nyilvánvaló közérdek, mely ahhoz fűződik, hogy a megoldás mindkét irányban congruens legyen, vagyis a befelé keresztül nem vihető, csak kifelé, papiron hatályos nemzetközi szerződés kategóriája egyáltalán kiküszöböltessék.

Azt, hogy az államakaratot ki hozza teljes jogérvénnyel — kifelé is — kifejezésre — kizárólag a közjog állapítja meg; ebben mindkét ellentábor egyetért; ha tehát ez a belső államjog az alkotmány biztosítása érdekében úgy intézkedett, hogy e téren korlátokat állított fel, visszás volna azt akként magyarázni, mint Liszt és mások a német birodalomban meghonosodott gyakorlat nyomán teszik, s azt állítani, hogy distingválni kell az államkülképviselési jog megadása és más tényezőknek adott hozzájárulási jog között.

Az a kérdés szerintök: az államkülképviselési jog kifelé kit illet? Pl. monarchiában a fejedelmet egyedül, vagy őt valamely más tényezővel együtt? Csak ha ez utóbbi eset forog fenn, akkor érvénytelen nemzetközileg is a király, császár által egyedül kötött szerződés; ha ellenben a nemzetközi képviselés, az államszemélyesítés a nemzetek társaságában nem expressis verbis megosztott jog a fejedelem és egy más szerv közt — úgy ő *teljes hatálylyal* köthet meg minden szerződést — bár befelé az alkotmányos tényezők (miniszterek) felelőssége fennmarad és a tényleges érvényesség, úgyszintén az alattvalókat kötelező erő csak a törvénybe cikkelyezéstől számít.

Nézetem szerint — bármennyire méltányoljuk is a felhozott szempontokat, az alkotmányos szabadság, a népek önrendelkezésé-

nek érdeke, úgymint a dolog logikája is amellett szól, hogy ne vitás szómagyarázatokra alapítsuk a megoldást, hanem úgy fogjuk fel, hogy a *törvényhozó szándéka* — mint minden jogmagyarázat alapja — e korlátozás felállításánál minden bizonnyal arra irányult, mikép *kifelé való érvénnyel se köthessen egyedül a fejedelem bizonyos nagy fontosságú szerződéseket, emígy bevégzett tények s azon dilemma elé állithatva népét, hogy vagy vállalja azok terhét, vagy esetleg háborúba bonyolódik.*¹

Bajos is volna kétségbevonni, hogy hasonló esetben másról van szó, mint hatásköri túllépésről; ennek pedig sokkal logikusabb sanctiója a jogi semmisség, mint annak ellenkezője; a nemzetközi jogban sem kívánatos, hogy «*imperfecta lex*»-szel elégedjünk meg, mikor «*perfectát*» is alkothatunk.²

Magánjogi analógiák, mint nevezetesen a cégvezető és a bányatársulati igazgató felelőssége, jogügyleteinek hatásköri túllépés esetén is a céget kötelező volta³ e tekintetben nem lehetnek irányadók; amit a közönséges kereskedelmi forgalom sűrűsége itt indokolni képes, az nem hozható fel érvül nemzetközi szerződések kötésénél, melyek az előbbieknél hasonlíthatatlanul ritkábban és eltérő viszonyok közt kötnek; ez esetben in dubio s a közhitel érdekében nem interpretálhatunk úgy, hogy az az alkotmány másik jogsult szerve iránt tartozó loyaltással ellenkezzenek.

Sokkal egyenesebb és következetesebb gondolkozásmód az, mely a jelzett esetekben úgy értelmezi a feladatot, hogy ilyenkor az *államképviselési jog is meg van osztva*, a szerződéskötésre együttesen hivatott tényezők között, mint mesterkélt észjárással oda következtetni, hogy az államképviselési jog fejedelmi kizárólagossága folytán a monarchia nemzetközi érvénnyel kijátszhatja az alkotmány biztosítékait.

Ez ellen Anglia példája sem bizonyít semmit; az angol közjog

¹ Az a körülmény, hogy a gyakorlat ezt az elméleti nézetet Németországban és nálunk nem erősíti meg, a tudományos megoldást természetesen nem érintheti.

² «*Perfecta lex est, quæ vetat aliquid fieri, et si factum sit, rescindit*». Ulpianus, *Fragm. proem.* I–II. Az uralkodó nézet szerint ugyan, ha a külképviselési jog kizárólag egy szervben, az uralkodóban összpontosul, az nem követel el hatásköri túllépést, midőn nem várva be az előzetes parlamenti tárgyalás eredményét — ami szokásos — a szerződést megkötöti. E felfogás azonban nem egyeztethető össze az alkotmányos szempontokkal.

³ K. T. 39. §., B. T. 147. §.

ugyanis nemzetközi szerződések kötését — melyek törvényes állapotot változtatnak meg, befelé való érvénnyel is — *megengedi* a királynak.

A fejedelmi hatalom túltengésével magyarázható a német birodalmi gyakorlat; az alkotmány II. §-nak 3. kikezdése szerint: «Inso- weit die Verträge mit fremden Staaten sich auf solche Gegen- stände beziehen, welche nach Artikel 4. in dem Bereich der Reichs- gesetzgebung gehören, ist zu ihrem Abschluss, — die Zustimmung des Bundesrathes — und zu ihrer Gültigkeit die Genehmigung des Reichstages erforderlich».

Figyelmet érdemel az «Abschluss» és «Gültigkeit» megkülönböz- tetése; a «Bundesrath» nélkül a császár meg sem kötheti a szerző- dést; a Reichstag nélkül az nem *érvényes* (?).

Komoly sanctiója a Reichstag jogának csak a nélküle kötött szer- ződés teljes, tehát *nemzetközi érvénytelensége is* — lehet; a szósze- rintí, bár nem egészen világos szöveg a birodalmi gyűlés jogát és súlyát egészen elenyészteti.

Sajnálattal állapítható meg, hogy Arnaud tervezete e tárgy- ban határozott szabályt nem foglal magában. Az irányelv kitűzése, hogy az államfők, miniszterelnökök és külügyminiszterek *abban a mértékben, melyet államuk alkotmánya megállapít, teljes jogú* (?) kép- viselői nemzetöknek s föl vannak mentve mindennemű beiktatási szertartás alól, itt nem elégséges; ily sarkalatos kérdésben annak határozott kimondására lett volna szükség, hogy a jelzett tartalmú szerződések, a nemzetközi jog szempontjából is, csak akkor válnak érvényesekké, tehát az államot kötelezőkké, ha az alkotmány kívánta összes tényezők hozzájárultak.

Nagy szolgálatot van hivatva tenni a béke ügyének az oly álta- lános érdekű viszonyok szabatos jogi alakba foglalása, mint a kül- ügyi személyzet jogállására — (követek, consulok) az államterü- letre — a szabad tengerre vonatkozó tételek szövegezése (II., III., IV. cím).

Hasonló szükség volt a külföldiek jogai és kötelezettségeinek elvi alapon való szabályozására; (V. cím) csak így remélhető ugyanis, hogy minden fölmerülő esetben lesz zsinórmérték arra nézve, vaj- jon igazán elkövettetett-e jogsérelem — s ha igen — mily mértékű? Nem lehet kifogást tenni ugyanezen szempontból a külföldön tar- tózkodó polgárok védelmének pontonként való szabályzata ellen (VI. és VII. cím); ugyanez áll továbbá a büntető fenségjog meg- állapítása s ezzel kapcsolatban a kiadatás jogára nézve.

A VIII. és IX. cím részben általános emberiségi érdekek köz-

kötelező ápolását tárgyalja, részben a nemzetközi kötelmi jog bizonyos alapelveit teszi egyetemes írott joggá.

Végül az utolsó, X. cím «Solution des conflits» a megalkotott codex alapján eszközzendő nemzetközi igazságszolgáltatás módját szabályozza — összhangban a bevezető részben foglaltakkal.

Azon meggyőződés alapján, hogy ily módon — részint ez általános törvénykönyv — részint a fennálló egyes szerződések útján minden keletkezhető nemzetközi pert sikerülni fog jogi alapra fektetni — s így azt jogszabályok segítségével megoldani — Arnaud a nagyszabású reformot — az örökbékét — a 137. §-ban minden külfölböztetés nélkül úgy vezet be, hogy az összes *conflictusokat kivétel nélkül, vagy választott ad hoc bíróság, vagy a hágai állandó nemzetközi törvényszék elé utalja.*

A pacificus törekvéseknek bizonyára leggyakorlatibb eredménye, hogy *sikerült az emberiség érdekében a jogszabályok uralmát szélesebb mezőre átvinni; hogy sikerült a békebíróóság intézményét bizonyos perekre nézve nemcsak állandósítani, hanem, bár szerény mértékben is, kötelezővé tenni.**

Ezt az Arnaud-féle tervezet a legtisztéletreméltóbb okokból, általánossá akarja tenni s a jogi mérlegelést megengedő vitákon kívül a politikai összeütközésekre is kiterjeszteni.

A jelenkorban még főmozgató erőként szereplő nemzeti alanyi érdeket alárendelni óhajtja a tárgyi jog szentségeinek.

Egy tökéletesebb, szenvedélymentes világban ily törekvés tán teljes sikerrel járhat; a mai emberi gyarlóság mellett azonban, ez ideál felé legfeljebb lépésben közeledhetünk. Néplelektani tévedés azt várni, hogy erősebb népek, igaz vagy vélt érdekeikről, akár jogilag megalapozottak legyenek azok, akár nem, a jog, még pedig az idegen állam ellentálló joga kedvéért, le fognak mondani; ez, ha néha megteszik is, csak azért történik, mert az esetleges eredményt nem tartják a háborús kockázattal arányban állónak.

Anglia nem fogja tűrni, hogy bármely hatalom a Keletindiába vezető úton, oly állást foglaljon, mely ránézve az oda jutást bizonytalanná teszi; Oroszország addig nem fog nyugodni, míg télen is jégmentes oceán-kikötőre szert nem tesz; Magyarországnak létérdeke, hogy idegen népfajok el ne vágják a tengertől, stb.

* A Drago doctrina alapján nemzetközi pénztartozásokra nézve a bíróság igénybe vétele kötelező; a legfőbb tengeri zsákmány bíróság fölállításával pedig ez a gondolat újabb kiterjesztést nyert.

Érdeksérelmek iránt nem kevésbé fogékony nemzet és egyén, mint jogsérelmek iránt; s még ha sikerülne is ezeket jogviszonyokká alakítani és jogvédelem alá venni, ez a mai statusquo oly megrögzítésével járna, mely megállítaná az emberi nem haladását.

Minden időt túlélő tudományos igazság marad azért, hogy az ilyen szabályzatok, melyek a nemzetek mai statusát állapítják meg, magasabb nézőpontból szemlélve nem lehetnek egyebek, mint merő birtokállomány rendezések.¹

Oly érzelmi elemektől, imponderabilitáktól függenek a háborúk, melyeket a jogszabályok s így a jogviták Prokrustes-ágyába szorítani nem lehet. Ez nem annyit tesz, hogy békésen el nem intézhetők; csak annyit, hogy *az ilyenekre nézve tárgyilag igazságos jogi kulcsot, zsinórmértéket, szabályt találni nem lehet, mert a külső cselekmények rendezésével foglalkozó jognak támpontjai hiányoznak.*²

A politikai conflictusokat tehát legélesebben azok jogi körvonalozhatlansága, meg nem mérhetősége különbözteti meg a jogiaktól, hol a szabály átlépése és e sérelem nagysága, foka, szemmel látható.

E gondolatától indítva mondja ki a legtöbb állam választott bíróság iránti szerződéseiben, hogy *a bírói megoldás csak akkor legyen kötelező, ha a vitás ügy sem a létérdeket, sem a nemzeti becsületet, sem egy harmadik állam érdekét nem érinti.*³

Ily erős korlátozás mellett, midőn *kizárólag jogkérdések, s ezek is csak az érintett kivételekkel*, képezik a bírói döntés tárgyát, tényleg remélhető is, hogy a bírói működés igazi jogszolgáltatás, «judicium» lesz; ott ellenben, ahol a kérdés eldöntésére alapúl jogsza-

¹ Concha Politika 19. és 20. §§.

² Sem a spanyol-amerikai, sem az angol-búr, sem az orosz-japán háború nem minősíthető jogi conflictusnak; még kevésbé az, mely most folyik Olasz- és Törökország között; bármennyire is próbálták a támadó felek azt jogi okokra visszavinni. (Lásd San-Giuliano őszi jegyzékét.)

³ Kiinduló pontja e választott bírósági szerződéseknek az a történelmi jelentőségű kezdeményezés, mely Francia- és Angolország között jött létre 1903-ban, amelyet azóta egyéb ily megállapodások nagy tömege követett más nagyhatalmak közt is.

Míg azonban ezek csak jogvitákra szólnak, addig amerikai államok egymás közt és európai népekkel már számos oly szerződést is kötöttek, melyek értelmében kivétel nélkül *valamennyi bármily jellegű conflictus bírói úton, tehát szükségkép békésen oldandó meg*; csupán a holland-portugál 1894-ben kelt szerződés az, mely hasonló teljes általánosságban két európai állam közt jött létre.

bályt a bíró nem talál, mint pusztá érdekösszeütközéseknél, legfőljebb nemzetközi «*arbitrium*»-ról lehet szó.

Nemcsak a *jus strictum* helyére lépő *æquitas* alkalmazása és szabadabb vizsgálódás, mérlegelés folyik, illetőleg folyhatik hasonló esetekben, hanem oly ítélkezés, döntés, melynek csak külső alakja jogászas, érdemi tartalma ellenben a joggal semmi összefüggésben sincs.

Ez természetesen állhat a béke érdekében, de az ilyen merőben alanyi érzés által sugalmazott bírói nyilatkozatok nem követelhetik magok számára a jog igazságának nymbusát és lélektani lefegyverző erejét.

Arnaud tervezete a nemzetközi *conflictusok* elintézésének *csak békés alakját*, s ennek kétféle módját ismeri; t. i. vagy az *érdekelt felek közti kiegyezést vagy a bírói döntést*.

A mai nemzetközi jog szerint az elintézés két fő faja: *a)* a békés, *β)* a háborús; az előbbinek eszközei ismét, a diplomatai érintkezés — idegen közvetítéssel, vagy anélkül, a retorsió, a represzáliák, intervenció és végül ugyancsak a bírói ítélet.

Míg azonban legutóbbi jelenleg még kivételes, addig a tervezet szerint a jövőben, rendes és kötelező megoldási mód, minden esetben amidőn más, azonban. szükségkép szintén békés eszközök, célhoz nem vezetnek.

E rendszabályokat Arnaud is valamennyit felhasználhatóknak nyilvánítja; az alapvető különbség azonban, mely a mai tényleges és az ő általa rajzolt jövő állapot közt van, hogy a retorsió, a represzáliák és ennek egy külön faja, az embargo * szerinte csak akkor vehető alkalmazásba, ha a kérdés bírói úton a sértő állam szerződés-szerűtlen ellenállása folytán megoldható nem volt. (143. §.)

A tervezet szerint (138. és köv. §-ok) nemzetközi *conflictus* esetén az ügy menete következőkép alakúlna: mindenekelőtt az alfabetikus sorrendben naptári év szerint erre kijelölt állam felhívja a vitában levő felek figyelmét az általok aláírt jelen törvény bevezető részére és a 137. §-a, mely szerint a per szükségkép bírói úton intézendő el.

* Technikai értelemben idegen kereskedelmi hajóknak — egyelőre ideiglenes — lefoglalása.

Az intervenciót és a békés tengerzárát «*le blocus pacifique*» névszerint nem említi ugyan, de a szöveg és az általános álláspont arra enged következtetni, hogy alkalmazását megengedi.

E kötelesség föltétlen, és ennek teljesítése alól az illető soros államot semmiféle körülmény föl nem menti.

Nem érinti azonban e feladat, azon már régebben vállalt kötelezettséget (H. E. 1899. 1907.), melynél fogva minden állam tartozik igénybe venni, de, *csak ha a körülmények megengedik*, a többiek jó szolgálatait (bons offices) avagy közvetítését (médiation), továbbá azon figyelmeztetési kötelességet sem, hogy az ügy eldöntésére a hágai bíróság útja nyitva áll.

A mai jogállapottól tehát, mely az egyes államok szuverén mérlegelése alapján a fakultatív rendszer mellett foglalt állást, a tervezet a szigorú obligatorium rendszerére ment át.*

A 139. §. egészen magánjogi mintára a makacssági ítéletet hozza be azon nemzettel szemben, amely megtagadja az általa vállalt kötelezettség ellenére azt, hogy a szőnyegen forgó ügyre vonatkozó compromissumot aláírja vagy a bíróját kijelölje.

Habár ugyanis a bírói döntésnek való alárendelés mint kötelező elv, mely alól nincs kivétel, elfogadtatott is, a dolog természete megkívánja, hogy előforduló konkrét esetben egy a körülményeknek megfelelő egyezményben (compromissum) állapotjanak meg a felek a bírák személyére, az általok eldöntendő kérdés lényegére, terjedelmére, vagyis a bíróság hatáskörére, az eljárás módjára, idejére, helyére nézve.

Bizonyos, hogy ily az ügy eldöntésének irányára is nagy befolyással lehető és sokszor hosszadalmas tárgyalást igénylő előzetes compromissum megkötése az egymással ridegen szemben álló felek közt nagy lélektani nehézségekbe ütközik, vagy épen lehetetlen.

Ezért a II. hágai egyezmény a hágai bíróság mellett szervezett irodát (bureau) fölhatalmazta arra, hogy e compromissum szövegét a felek által előterjesztett adatok alapján javaslatba hozza, miáltal az ellenfelek közvetlen tárgyalása fölöslegessé tétetik.

* Természetesen azonban itt is és az összes vonatkozásokban az önkötelezés elve alapján; a külömbiség a mai és a jövő állapot közt az volna, hogy az egyes államok önálló elhatározás folytán megállapodnak abban, mikép jövőre minden vitát egymásközt békés bírói uton intéznek el; ha tehát egy ilyen tényleg felmerül, azt sem a becsület címén sem a létérdekre, vagy harmadik államra való hivatkozással, avagy azért, mert az nem jogi conflictus a bírói megoldás elől el nem vonhatják; holott az, jelenleg legalább, a fenti francia-angol minta szerint az európai hatalmak közt kötött szerződések értelmében minden egyedi esetben lehetséges.

Mivel azonban a «Cour permanent d'arbitrage de la Haye» lényegében nem bíróság még, hanem egyszerűen egy nemzetközi névsor, melyből a bíróság tagjai az érdekelt felek által kiválaszthatók,* már az 1907-ben tartott II. béke-conferentia főtárgyául jelöltetett ki oly teljesen kész nemzetközi ítélőtanács föllállítása, mely elnökében, tagjaiban, ügyrendjében, már az eset fölmerültekor szervezeten rendelkezésre áll, hogy a megalakítás nehézségei elkerülhetők legyenek. Ennek föllállítása azonban mindeddig nem sikerült.

Helyesen tette volna Arnaud, ha tervezetében erre nézve konkrét javaslattal állott volna elő.

Az egész makacssági pernek célszerűsége különben a nemzetközi életben legalább is problematikus; alig remélhető, hogy az ily ítélet ellenmondás nélkül marad és jogerőre emelkedik, mely esetben a két hónapon belül különben folyamatba teendő contradictorius eljárás be nem következik.

Új a tervezetbe foglalt intézkedés a felebbezés lehetőségére nézve (140. §.); ha az előzetes compromissumban e jogorvoslatban megegyeztek, az ügy záros határidőn belül (egy hónap) az eredeti tanács kétszeres létszámánál egygyel kevesebb tagból álló új jury elé terjesztetik és másodfokon kerül elbírálás alá.

A hágai egyezmény szerint eddig csak perújítás volt kiköthető, oly új tények alapján, ugyanazon bíróság előtt, melyek az eredeti per idején az illető félnek még rendelkezésére nem állottak.

A 141. §. az ítélet végrehajtására nézve kimondja, hogy annak tartalmát minden fél loyálisan tartsa szemmel és hajtsa végre, lehetőleg úgy, hogy jogi kényszer alkalmazására szükség ne legyen.

Új a második kikezdésben foglalt ama rendelkezés is, hogy a felek az előzetes egyezményben a bíróságot oly különleges végrehajtási kényszereszközökkel ruházhatják fel, melyek a mindig használatos rendes eszközöktől eltérnek. Jelenben az ily ítélet végrehajtása csak az elmarasztalt állam belügye, habár nemzetközi kötelesség is.

Az államok Uniója nevében (!) intézkedő ítélet végrehajtási formuláját a hágai iroda fogja megállapítani (142. §.).

A kifejtettekhez képest tehát világos, hogy a tervezet egész tendenciája az összes eddig ismert békés megoldás módok változat-

* Más kikötés híján minden állam két-két tagot választ az ítélőszékbe. kik a bíróság elnökét magok jelölik ki.

lan fenntartása mellett *arra irónnyal, mikép az ügy mielőbb és men-
nél bizonyosabban nemzetközi ítélőszék elé utaltassék.*

Ezen fekszik a súlypont; a mai rendes, békés eszközök jelentősé-
gét, a közvetlen tárgyalást, az ügynevezett jó szolgálatokat és a
közvetítést, melyek eddigelé a bíróság elé bocsátást többnyire meg-
előzték, használható, de másodrendű fontosságú tényezőknek tartja,
nemcsak azért, mert sikerökben kevésbé bízik, hanem mivel az
önsegélyt elvi okokból mellőzni kívánja.

Nem is tagadható, hogy a közvetlen tárgyalás a sértő és sértett
félre egyaránt kínos lehet közvetlen azután, midőn a vélt vagy igazi
sérelem okozta fölháborodás végig viharzik az országon; az ilyen
közvetlen diplomáciai érintkezés, különösen ha az az eset bonyo-
dalmassága következtében hosszabb ideig tart, lélektani okokból
igen könnyen újabb sérelmekre, az ügy súlyosbodására vezethet.

Hogy kivételes esetben még az ilyen nagy politikai feszültség
mellett is, személyes érintkezést óhajtanak magok a felek s békés
megoldást is találnak, azt alkalmas közvetítők hiánya mellett leg-
főképp avval lehet magyarázni, hogy az ügyet kezökből kiengedni
semmi szín alatt sem akarják. *

A jó szolgálatok és a «közvetítés» közt ma csak mennyiségi
különbségeket lát a nemzetközi jog; mindkettő egy vagy több sem-
leges állam által történhetik és pedig vagy általános vagy külön-
leges jogcím alapján. Jelenleg minden államnak, mely a hágai egyez-
ményt aláírta, *kötelessége, ha a körülmények megengedik, a többiek
jó szolgálatait, vagy közvetítését igénybe vennie; viszont bármely
állam akár önként, akár fölhívásra, ha nem is köteles, de jogosult,
e szolgálatokat felajánlani; ez utóbbi pedig soha sem tekinthető
«barátságtalan tény»-nek (un acte peu amical), azaz autoritativ —
tiltott — intervenciónak. Egyedi jogcím lehet pl. a felek egyikének
közvetlen felkérése (Ausztria 1849-ben Oroszországhoz).*

A följánlott szolgálat elfogadása nem kötelező; ** sőt világosan

* Nagyon iskolázott diplomácia mellett ez kevésbé veszedelmes is;
végeredményben azonban az önbíráskodás elvének a tárgyilagos (?) igazság-
szolgáltatás fölé helyezését jelenti.

Az 1911-ben acuttá vált marokkói kérdést így intézte el szerencsésen
egymásközt Francia- és Németország; utóbbi nem akarta kitenni magát an-
nak, hogy egy esetleges új conferentián elszigetelése újból kiténjék, mint
Algecirásban. A congresszusok, conferentiák sem egyebek t. i. mint a köz-
vetítés bizonyos fajai.

** Így Franciaország 1871-ben visszautasította az angol közvetítést.

kimondja a H. E. 7. §-a azt is, hogy a közvetítés elfogadása nem vonja maga után a harci készülődés megszüntetését sem, avagy, ha az a háború folyama alatt történék, a hadműveleteknek félbeszakítását.

Ezt, valamely alkalmas formában, legalább az első vonatkozásban, Arnaud felvehette volna tervezetébe. Gyakorlati értékű lett volna az amerikai kiküldötnök, Holstnak, a második hágai konferencián elfogadott indítványa értelmében az úgynevezett «*médiation spéciale*» (különleges közvetítés) intézményének rendszeresítése is, melynek értelmében mindkét érdekelt állam a magán becsületügyek elintézésének mintájára, egy-egy más nemzetet bíz meg a kiegyenlítés létrehozásával, s ezalatt (harminc napig) e tárgyban semminemű közvetlen érintkezést nem folytat.

Tekintettel arra, hogy a codexnek súlypontja éppen a békés megoldásmódok alapos kidolgozásán fekszik, ennek felvétele igazolható lett volna.

Arnaud azonban, talán technikai arányossági okokból is, főképp azonban azért, hogy a bírói megoldást mindenkép előmozdítsa, e tárgyak részleteiről hallgat és a cím második fejezetét az ítélet végrehajtását kikényszeríteni hivatott rendszabályoknak szenteli.*

Mint első eszközt, melyet a pernyertes állam alkalmazhat, említi a retorsiót s erre nézve hangsúlyozza az elismert jogelvet, hogy önmagukban jogsértő, jogellenes tények, retorsióként sem foganatosíthatók.

A mai nemzetközi jog, bár a határterületen itt is felmerülhetnek kétségek, elég élesen választotta el a retorsió és repressaliák jogi fogalmát.

A dogmatikai distinctió azon alapszik, hogy a retorsió hátrányos, veszedelmes, de önmagában véve a nemzetközi jogszabályokkal mint *jus strictum*mal nem ellenkező magatartás ugyanilyen visszatörzése lehet.

Repressaliák alkalmazása ellenben csak akkor jogos, ha a sértő állam részéről szintén nyilvánvaló jogtalanság történt.

* Chapitre II. «*Mesures coercitives.*»

Vajjon mi legyen az eljárás, ha a bíróság pl. hatáskörét túllépte, vagy más visszaélések, mint vesztegetés stb. merültek fel, arról a tervezetben nincsen szó.

Az általános jogelv szerint az ilyen ítélet végrehajtására a marasztalt állam nem kötelezhető.

Az előbbi tehát az enyhébb, az utóbbi a súlyosabb fegyver.

A civilisált államok ma rendszerint azonos magánjogi elbánásban részesítik az idegeneket, mint saját polgáraikat; erre azonban *stricte nincsenek kötelezve*, legalább nem minden vonatkozásban.

Amidőn azért valamely állam egy másik polgáraitól, daczára annak, hogy erre szigorúan véve joga van, megtagadja pl. az öröklésképességet, az ingatlanok tulajdonának megszervezhetését, a letelepedést és iparüzést, kizárja az értékpapírjait a forgalomból, avagy különösen ridegen kezeli a határrendészetet, a nem kívánatos elemek visszautasítása vagy kiutasítása tekintetében, végül, ami a leggyakoribb, az illető állam árúit aránytalanul magas beviteli vámmal sújtja,* hajói elől a kikötők nagyrészét elzárja stb., oly «méltánytalanságot» (iniquitas) követ el, melyet hasonló, de nem szükségképen azonos rendszabálylyal, mint retorsióval szoktak viszonzni; különösen akkor, ha a sérelmes rendszabály nem általános jellegű, hanem éppen egy kiválasztott állam ellen irányul.

A retorsió alakja, terjedelme, hatályossága a jelzett korlátok közt igen különböző lehet; mihelyt azonban valamely intézkedés tételes nemzetközi jogszabályba ütközik, az retorsiónak többé nem tekinthető.

Erősebb kényszerítő eszközök ennél a repressaliák, melyek azonban az Arnaud-féle tervezetben két irányban lényegesen megönggítve vétettek föl, a békés sanctió fegyvertárába.

Egyfelől ugyanis kimondja a tárgyalt tervezet, hogy e rendszabályok *nem irányulhatnak közvetlenül a sértő állam polgárai ellen, másfelől pedig nem állhatnak tartalmilag az idegen államterület megszállásában, vagy partjainak zár alá vételében* (békés blokád).**

Jelenben a felsorolt eljárás módok is meg vannak engedve. Csak a «lettres de marque» adományozása ment ki a jogszokásból, vagyis állami felhatalmazás magánosok számára, hogy szenvedett kárukért a sértő állam polgárainak magánvagyonából annyit foglaljanak el, a mennyi a megtérítésre elégséges.

Bár eszerint nemzetközi jogsértések megtorlására ily erőszakos, teljesen háborus színezetű intézkedések is alkalmazhatók, repres-

* Ha a két fél között vámszerződés áll hatályban, akkor a vámtételek önkényes felemelése szembetűnő jogtalanság lévén, már túlmegy a retorsió elvi határán és repressáliává lesz.

** Mint az 1902-ben Német- és Franciaország-Anglia és Itália részéről Venezuela ellen alkalmaztatott.

sáliák gyanánt, ezeknek a retorsióval együtt közös jellemvonása, hogy céljokban, rendeltetésökben békés rendszabályokként tekintendők s így sem hadiállapotot nem hoznak létre, sem a hadijog alkalmazását nem vonják maguk után.

A hivatkozott szakasz harmadik bekezdésében foglalt kimerítőnek tekintendő felsorolás értelmében — Arnaud szerint — a repressáliák tartalma állhat: a diplomáciai összeköttetésnek, a szerződéses viszonyoknak — a közgazdasági érintkezésnek módosítása — vagy megszüntetésében; a postai, a táviró és távbeszélő, továbbá a vasúti vagy más közlekedés korlátozása vagy teljes megakasztásában. Állhat azonfölül abban, hogy a sértő állam polgárainak megadott jogok gyakorlása is felfüggesztetik, mi a föntebbi elvi megállapításal, hogy az intézkedés nem irányulhat közvetlenül egyesek (?) ellen, nem igen áll összhangban.*

Az embargo, mint a sértő állam tulajdonában levő vagyon — főképp pedig hajóinak lefoglalása azon lényeges megszorítással sze-

* A «*jus commercii*» általán való megvonása bizonyos állam polgáraitól Arnaud szerint csak repressália lehet a civilisált államok tagjaira nézve, mivel felteszi, hogy a jelen codex összes idevágó és a jogokat alakszerűen biztosító szakaszai előzetesen elfogadtattak; a megvonás ehhez képes homlokegyenest ellentétben állana a pozitív joggal (*contractus contrahentibus legem ponit*).

A jelen állapot szerint azonban úgy a *jus commercii*ben foglalt egyes jogosítványok, mint más, az Arnaud felsorolásában található jogok is — esetleg mint retorsió foglalhatnak helyet — akkor t. i., ha e jogokat világos szerződések nem biztosítják. A ténylegesen fennálló szokást ugyanis e részben a mai nemzetközi jog alig veszi többnek egyszerű *precarium*nál; így pl. Magyarország azon intézkedése, hogy a galicziai határforgalmat korlátozni vagy az idegenek birtokszerzését terhesebb közszolgáltatásokhoz kötné, nem volna repressália vagyis jogellenesség, hanem legfőljebb retorsió, ha viszonzásképen történnék, mondjuk Romániával szemben, mely 1879 óta az idegeneknek falusi községekben a birtokszerzést megtiltja.

A határvonalak megállapítása gyakran nehéz; egy magában véve jogosult rendszabály ugyanis — ha általánossá tételük — jogellenessé válhatik; az állam teljes elzárása az idegenek elől, legalább a civilisált államok polgáiraival szemben, a mai nemzetközi joggal ellentétes; míg a határforgalomnak és a rendszetnek legszigorúbb kezelése sem az. Egyes kikötők elzárása meg van engedve; de nem az összeseké.

Már megadott iparüzési, kereskedelmi jogok elvonása, a jogvédelem megszüntetése, a követelések, magánvagyon lefoglalása, a kiutasítás — ha az valamennyi egy államhoz tartozó idegent ér — nemzetközileg jogtalan, tehát csak repressália lehet.

repe a codex kényszerrendszabályai sorában — hogy az magánosok ellen nem alkalmazható.*

A tengerparti kikötők békés blokádja, mely jelenben leggyakrabban alkalmaztatik — ép úgy — mint a terület megszállása — Arnaud tervezete szerint ki van zárva — úgyszintén az interventió is, melyről e vonatkozásban említést nem tesz.

Mihelyt a sérelem — a kívánt elégtétel nyújtásával — véget ért, illetőleg a tervezet szerint, a bírói ítélet végrehajtatott, a kényszerrendszabályok azonnal megszüntetendők.

Áttekintve a tervezetben foglalt rendelkezéseken, könnyen megállapítható, hogy, bár Arnaud következetes maradt, a békés megoldás garantiájának erejét még sem öregbítette.

Éppen a leghatásosabb eszközök záratván ki az alkalmazásból, nem remélhető, hogy a megengedett enyhébbekkel döntő hatást érhessen el egy állam egy másikkal szemben fennálló viszályában. Saját szempontjából mindenesetre logikus volt a fegyveres területmegszállás, a tengerpartok elzárásának kiküszöbölése; ezek ugyanis lényegökben annyira háborus jellegűek, hogy a pacificus mozgalom elvi okokból el nem fogadhatta. S ha még ezen kívül figyelembe vétetik, hogy köztapasztalat szerint különben is csak jóval hatalmasabb államok érhetnek célt ily eszközökkel, sokkal gyengébbekkel szemben ** — csak természetesnek tartható — hogy maga Arnaud is — a mai ultima ratió, a háború helyett, egy más — a tárgyalatknál hasonlíthatatlanul hatatosabb jogi sanctióról gondoskodott, midőn a X. cím harmadik §-ban a *jogszolgáltatásnak ellenszegülő állam interdictum alá helyezését mondotta ki.*

«Art. 144. Les obstacles réitérés apportés par une Nation à la solution juridique d'un conflit ou le refus d'exécuter une sentence ou une décision de justice autorise les autres Nations à prononcer contre elle la mise en interdit. Dès lors les mesures coercitives ci-dessus prévues peuvent être employées par chaque Nation ou concertées entre plusieurs on entre toutes les autres Nations.»

Ily körülmények közt már minden bizonyynyal elesik az a föntebbi ellenvetés, hogy a leírt rendszabályok nem lesznek kényszer-

* II. Frigyes a jezsuiták boroszlói nagybecsű könyvtárának lefoglalásával hatott Mária Teréziára, megtorlálképp egy osztrák sajtócenzurái esetben.

** A mult században a nagyhatalmak Törökországgal, Görögországgal, Kinával, Sziámmal, Venezuelával szemben értek el ily eszközökkel eredményt. Nagyhatalmak egymásközt még ez utat meg sem kísérlték.

rító erejűek; ha a repressáliákat nem egy — hanem sok — sőt valamennyi állam egyformán szigorúan életbeléptetné egy jogsértő állam ellen — volna az bár a legerősebb — hamarosan és föltétlenül engednie kellene.*

Semmi kétség, hogy a mai viszonyok közt nem is volna szükség arra, hogy a súlyosabb fajú eszközöket vegyék igénybe; a nemzetek mai érdekköre oly tág és szövevényes, hogy az államterület érintése nélkül is lehet halálos sebet ütni rajta.

A kérdésnek ez az oldala nem is problematikus; kétség itt csak az iránt lehet, vajjon ily nemzetközi igazságszolgáltatási szövetség — Unió — létrejöhet-e? Sőt — még ha az aláíró hatalmak a szövetség igazságot osztó ítéletei végrehajtására magokat eleve kötelezték is — be fog-e ez csakugyan minden alkalommal következni? Be fog-e különösen akkor, midőn a fennálló hatalmi csoportok, véd- és dacszövetségek politikai érdekei annak ellentmondanak?

Erre csak a meggyőződéses békebarátok, az emberi természetet optimistikusan megítélők mondhatják rá az «igen»-t. Hogy az ma még korai, azt a tapasztalat bizonyítja; s hogy milyen nehezen megy az efféle határozatok végrehajtása — arra az 1866 előtti német «Bund» szolgáltathat analógiát — bár ott rokonnépek összeállásáról és nem oly laza szervezetről volt szó, mint aminő a nemzetek igazságszolgáltató szövetsége volna.

A végső következtetés itt ismét az eredeti alapkérdés megoldásától függ, hogy az emberi nem egységének érzete idővel le fogja-e győzni a szertehúzó népek külön érdekét?

Tán nem tévedünk, ha azt reméljük, hogy e tekintetben utódaink bizonyos irányban még meglepő eredményeket fognak látni.

Megvalósulhat idővel — sőt még könnyebben, mint a nagy nemzeti létkérdésekre nézve — a tervezet 136. §-ában kifejezett ama rendelkezés, melynélfogva *egy magánembernek bármily természetű követelései valamely idegen állammal szemben egyenesen a nemzetközi bíróság elé vihetők* s az illető saját hazájának minden beavatkozása — közbejötte nélkül — bíróilag elintézhetők.

Logikai folyománya ez Arnaud álláspontjának a nemzetközi jog benső természetére nézve — midőn azt — a mai álláspontról

* Ha Angliát az összes többi nagyhatalmak tengerzár alá vennék, hat héten belől éhínség készítené megadásra; ha a szomszédos államok teljesen elzárnák a német határt az egész személy- és áruforgalom előtt, Németország három hónapon belől engedni volna kénytelen.

eltérőleg úgy határozza meg, hogy az *ama jogszabályok foglalata, melyek a nemzetek egymásközötti, továbbá idegen nemzetek polgárai-val szemben fennálló viszonyait rendezik.*

A lényeges különbség a jelenleg elfogadott állásponttal szemben nyilvánvaló.

Bővebb a definitió egyrészt annyiban, hogy nem csupán nemzetnek nemzettel szemben való viszonyait öleli fel, tágabb másrészt annyiban, hogy azt nemcsak az állami fenség jogokra, hanem bármely jogviszonyra vonatkoztatja.

E felfogás szerint arra lehetne következtetni, hogy állam és egyesek közt is lehetnek nemzetközi (?) jogviszonyok, sőt hogy egyesek is lehetnek következésképpen nemzetközi jogalanyok.

A 9. § azonban az utóbbit világosan kizárja — amennyiben a mai uralkodó állásponttal teljesen összhangzóan — csakis a nemzeteket tekintí a nemzetközi jog kizárólagos alanyaiul.*

Kétségekívül nehezen összeegyeztethető két gondolat, midőn a nemzetközi jog egyfelől az állam és egyesek (idegenek) között fennálló viszonyok szabályzatának is tekintetik, és pedig annyira, hogy utóbbiak az e «nemzetközi» viszonyból folyó jogok védelmére «nemzetközi» tribunál előtt közvetlen felperesi joggal ruháztatnak fel, másfelől pedig a nemzetközi jogalanyiség tőlük megtagadtatik.**

Logikusabb lett volna Arnaud részéről a 9. § elejtése; a dolgok mélyére tekintve, ő tulajdonképpen a kultúremberiség jogának talaján áll s *az egyént nem mint államtagot, hanem mint világpolgárt kívánja értékelni.*

A nemzetközi jognak manapság két főgyökere van; egy már régen kifejlett, és egy folyton tovább izmosodó; az első a nemzeti különlet, a második az emberiségi összlét gondolata. Az első az egyént nemzetközileg csak nemzete, állama részeként engedi érvényesülni, míg az utóbbi ettől függetlenül is.

A mai nemzetközi jog abból indul ki, hogy mindenki valamely nagyobb egésznek, államnak tagja; *állam csak állammal szemben vállal kötelezettséget, szerez jogokat, az alattvalókra vonatkozólag is, úgy hogy az egyesek önálló nemzetközi jogalanyokként sohasem léphetnek fel az idegen állammal szemben, mert ez nem velők*

* A jövő fejlődés a mai nemzetközi jog helyébe teendő «emberiségi» jogban, az érintett hatásköri bővülést bizonyára meg fogja hozni.

** Jelenben idegen állammal szemben jogigényt érvényesíteni — különös kikötésektől eltekintve — csak annak saját bíróságai előtt lehet.

áll tulajdonképpen jogviszonyban, nem velök szerződött, hanem hazájokkal, egy másik *állammal*, s az ő jogaik legfeljebb reflex-jogokként jöhetnek tekintetbe.

A mai elmélet szempontjából nincs közvetlenség az állam és az egyes idegen között; amidőn utóbbit védi, evvel annak hazája iránti kötelességet teljesít — s azt nem az egyes — mint önálló érték, hanem egy más, vele egy létszínvonalú magasabb egész kedvéért teszi.

A hontalanság veszélyei éppen ezen felfogásnál fogva még ma is nagyok; szembetűnően mutatkozik ez a tengeri rablásra vonatkozó nemzetközi elvekben — hol a tettes mögött állami védelem hiányozván — az jogtalanak (*vogelfrei*) tekintetik.

Más kérdés lehet, hogy mint ezt Ullmann érinti, nem keletkezik-e *nemzetközi jogviszony* helyett az állam és egyes idegen közt azon az alapon *államjogi viszony*, hogy az illető ország törvényében, alkotmányában nyilvánítja magát kötelezettnek a területén lévő egyes idegenek bizonyos felsorolt jogai védelmére?

Ha és amennyiben ez megtörténik — az idegen jogai kétségtelenül megszűntek *præcariumok* lenni — még ha mögötte nem áll is hazájának védelmező hatalma és az idegen állampolgár jogállása is, a törvényben körülírt mértékben a tartózkodási hely állama és annak polgárai közti jogviszony analogiájára ítélandó meg; erről pedig a «jogállamban» köztudomású — hogy alanyi jogosítványokat — közvetlen koordinált jogviszonyt hoz létre az állam és egyes közt.

Jogalanyként fog tehát ez esetben tekintetni az idegen is, habár nem nemzetközi jogalanyként; hogy magán- vagy közjogi alanynak tekintetik-e — attól függ — hogy az egyén állását a közben biztosító alkotmányos rendelkezéseket* (szabadságjogokat, ősjogokat) lényegökben inkább *res publici* vel *privati juris*-nak tekintjük-e?

Ámde — ha ez így van — fölmerül a kérdés, vajjon pl. egy két állam között kötött kereskedelmi szerződés pontjai alapján, ha azok törvénybe foglaltattak, származik e kereseti joga valamely idegen kereskedőnek a hazájával szerződött állam ellen? Hiszen, ha valamely vámszerződésben, pl. Magyarország kimondja, hogy a schweizi selyem métermázsája 1500 korona bevételi vám alá esik, akkor ez tán ugyanaz az eset — mint az előző, mert a gyakorlatban annyit jelent, hogy az állam saját akaratából kötelezte magát

* Főképp ezekről van szó.

törvényében, mikép X Y schweizi selyemkereskedőtől 1500 korona vámot vesz métermázsánként és nem többet?

Felruházandó-e tehát az illető üzletember, ha jogellenesen 3000 korona vámot vettek tőle a pénzügyi tisztviselők, közvetlen alanyi jog alapján, actoratussal az idegen állam, a felvett példában Magyarország ellen?

Nézetem szerint nem.

Nemzetközi jogi és belső államjogi igénye egyaránt hiányzik ehhez. Az első alapon nem léphet fel felperesként azért, mert Magyarország nem vele, hanem Schweizzal szemben kötelezte magát; a második alapon azért nem, mert nem magyar állampolgár.

Az előző példában ugyanis az illető állam oly általános elvi kijelentést tett, melyben *magát közvetlenül az egyes érdekelt külföldiekkel szemben kötelezte*, minden tekintet nélkül azok honossága vagy hontalanságára; a vámpélda esetében azonban nem az egyes schweizi cégekkel, hanem Schweizzal mint állammal lépett — habár a helvét kereskedelem érdekében is — szerződéses viszonyba; másnak, mint a vele szerződő államnak a kérdéses ügyletből kifolyólag, *saját jogokat érvényesíteni nem lehet*.

A törvény, mely a szerződésnek megfelelően meghozatott — nem ígéret a schweizi kereskedőknek — nem önkötelezés az érdekelt egyes külföldi cégekkel szemben, hanem egyszerűen belső közigazgatási tény — utasítás saját hivatalnoki kara számára, — melyből idegen egyesekre sem jogok, sem kötelességek nem származnak.

Nemzeti jogalkotás, hazai törvény a mai túlnyomó tudományos álláspont szerint in thesi csak a nemzettagokat jogosítja és kötelezi *közvetlenül*; az ellenkező, mint kivétel a szabály alól — mindig expressis verbis — világosan állapítandó meg.*

A sérelem tehát csak úgy küszöbölhető ki, ha a jogában megrövidített külföldi saját államát — mint szerződő felet — és vele szemben védelemre kötelezett hatalmat, mozgósítja a maga érdekében.

Sem mint nemzetközi jogalany — a megkötött szerződés pontjainál fogva — sem köz- vagy magánjogi igény alapján — az ide-

* Azon körülmény, hogy az állam területén tartózkodó idegen eo ipso alá van vetve az illető állam jogrendjének, ennek a tételnek nem mond ellent; az ugyanis egyfelől közvetlenül folyik a területi fenségjog kizárólagosságából, másfelől pedig az idegenekre nézve általán kivételes állapotot jelent.

gen állam törvényére hivatkozva — a sérelmet szenvedett idegen kereskedő a külállam bíróságai előtt felperesként nem léphet föl.¹

Az a körülmény, hogy mindamellett állandó gyakorlatban van a külföldieknek ép oly jogvédelme a viszonzosság föltétele alatt — mint a belföldieké — mitsem bizonyít a föntebbiek ellen.²

Hogy t. i. a mai modern állam a külföldi egyest tényleg és önkényt ily elbánásban részesíti — azt nem vele szemben vállalt kötelezettség alapján teszi — hanem vagy általános, a maga részéről is elfogadott nemzetközi jogszabály alapján, vagy valamely konkrét államszerződésből kifolyólag mint szintén nemzetközi kötelelem teljesítést eszközli — a vele szerződött magasabb rendű egységgel — az állammal szemben.

Az idegen egyes csak látszólag lép fel saját joga alapján; a perben tulajdonképpen nem ő, hanem hazája a sértett, a felperes.

Az első — a közvetlenül idegen egyesekkel szemben történt ünnepélyes jogbiztosító nyilatkozat — kivételes³ példa arra, midőn az egyén, mint *ilyen* saját maga kedvéért és nem nemzetének égisze alatt, önállóan érvényesül a nemzetközi életben; a második a napjainkban rendes eset, midőn saját maga és egyéni érdekei kifelé mint államának részleges érdekei tekintetnek, s elsősorban mint ilyenek részesülnek nemzetközi védelemben.

Ez elmefuttatás világos bizonyossága annak, hogy az Arnaud tervezetében foglalt amaz állapottól, amidőn a jogsérelmet szenvedett idegen egyenesen a nemzetek egyeteméhez — az emberiséghez fordulhat — még igen távol állunk.

Némely nemzetközi bizottságnak közvetlenül az érdekelt egyeseket kötelező jogalkotó hatalma és törvénykezési joga minden-esetre átmenetet képez a vázolt állapot felé.

Ezek azok a főpontok, melyek tekintetében a tényleges mai

¹ Dura lex, sed lex; hiszen még az emberi szabadság követelménye sincs teljesen keresztülvive; habár áll az elv, hogy a kultúrállam területére lépő rabszolga szabaddá lesz — fennáll a rabszolgaság mint házi intézmény bizonyos területeken az 1890-es brüsszeli egyezményben is elimertetett; a nép, mely azt ma is fentartja, lévén a nemzetközi jogszabályok érvényesülésének mediuma, prævaleált az egyes ember érdeke felett.

² A perbiztosíték adás és szegényjog okozta nuance-októl itt eltekintve.

³ Kivételesnek mondható azért mert az állami alkotmány levelekben foglalt úgynevezett szabadságjogokat, a mai nemzetközi gyakorlat csak az állampolgárokra kiterjedőknek magyarázza. (Eltérő tendencia a nagy francia forradalomban 1789–99 közt.)

nemzetközi jogállapot és a tervezet között alapvető különbség észlelhető.

Munkálatom kerete nem engedi meg, hogy a codex egyéb részeivel behatóan foglalkozzam; csak példaképpen szabadjon még egy-két részletkérdés szabályozására utalnom.

Az államterületről és a szabad tengerről szóló törvénycikkekben (Titre III., IV.) régi vitakérdéseknek nagyjában sikerült megoldását adja.

A 32. §-ban a parti tenger kérdésében a régibb jogiskolának ama felfogásához csatlakozik, mely a területi fenségjogot elvileg a szárazföldön túl is bizonyos határig kiterjedőnek vallja.

A távolságra nézve — a Bynkershoek-féle régi általános szabály* mellőzésével — a törvényben egyedül kielégítő számszerűen pontos méretet teszi s az államhatárt hat tengeri mérföldre (6×1852 m) tolja ki.

Ez egyezik a nemzetközi jogi intézet idevonatkozó javaslatával és megfelelőbb — már a partvédelem szempontjából is — mint a régebben szokásos három tengeri mérföldes távolság.

A 36. § szerint e méret — közepes erejű apály és dagály mellett — előbbinek legalsó pontjától (la laisse de la basse marée) befelé számítandó.

Az újabb iskola azon megkülönböztetése, hogy a parti vizeket [la mer territoriale (côtière) Küstengewässer] és a nemzeti vizeket (Eigengewässer — eaux nationales) külön csoportba sorozza, azon az alapon, hogy az elsők területén csak bizonyos korlátok közt, az utóbbiakon pedig teljes mértékben érvényesül az államhatalom, Arnaudnál nincs meg.

Methodikai szempontból erre neki szüksége sincs, mert az 51. § szerint a hajózást teljesen szabadnak nyilvánítja az összes oly belvizeken is, melyek a tengerről közvetlenül elérhetők.

A használt kifejezés** «d'accés direct» kissé bizonytalan ugyan, de valószínű, hogy minden oly parti és belvízre vonatkoztatja, amely a szabad tengerről jövő hajó számára elérhető.

Ez esetben tehát az úgynevezett nemzetközi folyamatok hajózási szabadsága azok oly mellékfolyóira is kiterjesztetnék, melyek eddig

* «Terræ dominium finitur, ubi finitur armorum vis.»

** Art. 51. — «La navigation est libre dans les eaux territoriales d'accés direct par voie navigable, y compris les fleuves, isthmes, canaux, rades, havres et ports.»

azon az alapon, hogy csak egy ország területén vannak, a parti állam teljes souverainitása alá esnek. Az orosz hajók eszerint például nemcsak Budapestig mehetnének föl a nemzetközi jog által biztosított szabadság alapján — mint jelenleg is, hanem — Magyarország külön engedélye nélkül a Tiszán, mondjuk Szegedig, a Dráván Eszékig stb. A Balatonon azonban, míg a tervezett csatorna el nem készül, idegen hajójáratok ez esetben sem volnának berendezhetők.*

Ha ellenben a kérdéses kifejezés csak a tengerbe ömlő főfolyamokat jelenti a mellékfolyók kizárásával, úgy csak annyi elvi különbség marad, hogy Arnaud a csupán egy nemzet területén végigömlő folyamokat is a nemzetközi szabadság oltalma alá helyezi, holott ezek eddig csak külön kikötések esetén voltak idegen nemzetek számára hozzáférhetők.**

Általános tendenciája lévén a nemzetközi érdekeknek minél szélesebb alapon való védelme, csak természetes, hogy a hajózási szabadságot nemcsak a folyóparti államok, hanem minden nemzet javára állapítja meg.

Új rendelkezés volna az 52. §-ban említett módozat, melynél fogva a halászati és hajózási rendtartás egy elsőfokú nemzetközi bíróság által egyeztetendő (homologuées) s ennek határozatai egy másodfokú nemzetközi bírósághoz felebbezhetők.

Azt az általános szabályt, hogy a területi fenség joga a parti vizekre is kiterjed s ennél fogva az e területen történtek a belföldi jog szerint és bíróság által ítélandók meg, kivételkép Arnaudnál is áttöri az a másik kivételes tantétel, melynél fogva az állami szolgálatban álló *hajók* mindenütt, a magánhajók pedig bizonyos körülmények közt hazai területet jelentenek s így a rajtok, habár parti vizeken történtek, azon nemzet joghatósága alá tartoznak, melynek lobogóját az illető hajó viseli.

Előrebocsátva azt, hogy a mondottak úgy magán-, mint büntetőjogi (közjogi) szempontból egyformán állanak, több fontos kérdés igényel itt megvilágítást. Mindenekelőtt *mely hajók, melyik csoportba tartoznak?* Teendő-e különbség ahhoz képest, hogy az idegen hajó

* Hiányzik ugyanis az «accès direct».

* Például a Pó folyam tisztán olasz folyam — mégis a nemzetköziek közé tartozik — mivel az osztrák-olasz birtoklás idejéből származó szerződések rá nézve fenntartattak. A Loire, a Szajna, az Ebró, a Thames a tervezet szerint nemzetközi, a mai jogállapot szerint, — ellenkező megállapodás híján — nemzeti folyamok.

halad-e, vagy horgonyoz? Mely föltételek mellett *jogosult a parti hatóság beavatkozása, ha valamely idegen hajón történekről van szó?*

Az első kérdésre vonatkozólag ritkán támadhat kétely; e csoportba tartoznak az összes hadihajók, továbbá az egyéb államfeladatoknak szolgáló hivatalos járművek, mint a pénzügyőrség, egészségügyi, rendészeti hatóság gőzösei. Ide tartozik a fejedelem vagy idegen követ, méltóság yachtja is, de csak az esetben, ha a hajó teljesen az ő rendelkezésére áll; azonban nem, ha mint utas tartózkodik rajta. Kiállítási tárgyak szállításával foglalkozó hajók csak külön megállapodás esetén, póstagözösök egyáltalán nem tartoznak ide. A flotta és államhajók, bárhol legyenek is, mindig a hazai föld egy darabját jelentik. Nem így azonban a többiek, a túlnyomó többségben levő kereskedelmi és magánhajók. A ma is még uralkodó nézet az, hogy utóbbiak csak a *szabad tengeren tekintetnek hazai földnek*; ha ellenben a jelzett határokon belül — valamely idegen állam területi fenségjoga alá jutnak — ebbeli minőségüket elveszítik s az idegen államterület kiegészítő részeként tekintetvén, ép úgy a parti állam jurisdictiója alá kerülnek, mint az egyes, midőn annak területére lép.

Arnaud — ki a háborút kizárja — természetesen nem különböztet hadi és kereskedelmi hajók között; sőt a kérdést csak büntetőjogi szempontból fogva fel, a VII. címnek «Infractions» fejezetében a 83. szakaszban ily értelemben intézi el az ügyet, és pedig inkább az újabb nemzetközi felfogás értelmében.

Eszerint ugyanis az az általános elv, *melynél fogva minden hajó jogállására nézve a hazai jog irányadó*, oly erőre tett szert, hogy az lassanként tért hódított a területi fenségjog elvével szemben, s már-már egészen áttöri a régi szabályt, mely hazai kikötőinkben és vizeinkben az idegen kereskedelmi hajót is hazai területnek tekinti.

Hogy *a hat tengeri mértföldön belül elhaladó idegen hajó*, mely a külállam partjait nem érinti, az e vizeken belől való tartózkodása idejére eszmeileg minden vonatkozásban a hazai terület kiegészítő részének tartassék, azt semmiféle jogi vagy politikai érdek nem kívánja.

Épen azért utasítja el Liszt azt a gondolatot, hogy a parti vizek egyszerűen állami területrésznek nyilváníttassanak; mert ha ez így van, abból logikailag az folyik, hogy minden hajó e részben hazai terület legyen és a rajta előfordult minden jogi tény a belföldi anyagi jognak és igazságszolgáltatásnak vettessék alá.

Ez annyira túlmegy azon a határon, mely a szuverénitásnak a szárazföldön túlra való kiterjesztését bizonyos védelmi, biztonsági stb. szempontokból szükségessé teszi, hogy még azok is, kik ezt a kiterjesztést elvileg elfogadják, nem haboznak kijelenteni, mikép ez itt csak «cum grano salis» értendő.

A józan gondolkodás követelményeit a jogi vélelem sem hagyhatja figyelmen kívül; nem szorul bizonyításra, hogy egy Triesztben horgonyzó «Adria»-hajó fedélzetén született gyermek valószínűleg magyar és nem osztrák állampolgár lesz. S valószínűbb, hogy a «Messageries Maritimes» gőzöse Messina mellett haladván el, az akkor rajta kötött jogügyletek francia és nem olasz állampolgárok között kötettek.

Visszás volna bizonyára az is, ha Norvégia a Bergenben kikötő «Kronprinzessin Cecilie» kapitányát arra kényszerítené, hogy azt a matrózt, ki társán a fjordok közelében súlyos testi sértést követett el, neki megbüntetés végett kiszolgáltassa, mert a büntett «norvég területen» történt!?

Tisztán logikai alapon, a korlátozás nélkül kiterjesztett területi fenségjogból kiindulva, ez indokolható volna.

Azonban a nemzetközi jognak sem lehet más célja, mint az emberi életviszonyok benső természetének, a célszerűség, erkölcsöség stb. tekinteteinek megfelelő szabályozása; úgy, hogy ma már mindkét felfogás engedményeket tesz e tekintetben, s a területi szuverénitás alapján álló is csak korlátozott fenségjogokat ismer el ez esetekben.

A partvédelem érdeke tisztán nemzeti szempontból indokolja a területi fenhatóság kiterjesztését a hat mértföldes tengercsíkra, míg a parti rendészet célszerű kezelése úgy nemzeti, mint nemzetközi szempontból egyaránt kívánatosá teszi a biztonsági, egészségügyi, vámvizsgálati szolgálatnak a parti állam részéről való pontos el látását.

Elméletileg addig a határig terjesztendő ki tehát a területi fenségjog, amelyen belül ez a szolgálat célszerűen elvégezhető. Áll ez a távolság tekintetében ép úgy, mint a szolgálat tárgyára vonatkozólag; mihez képest esetleg különböző szolgálati ágak céljaira különböző határok is volnának megszabhatók; hogy ez mégsem igen fordul elő, csak a bonyodalmaknak helyes kerülésével magyarázható.

Nagyban és egészben a kereskedelmi hajókon történtek jogi megítélésére nézve, akkor, midőn a hajó áll, s akkor, midőn halad,

legfeljebb némi fokozati különbség tehető; ehhez képest a parti állam részére a horgonyzó hajó feletti hatóság tekintetében valamivel több kívánható.

A kérdés csak az, hogy mi legyen az elméleti határvonal?

Az egyszerűség amellett szól, hogy különbség egyáltalán ne tétessék; de ha megfontoljuk, hogy a dolog természeténél fogva valamely kikötőben tartózkodó hajó sokkal közelebről érintheti a parti állam érdekeit, nem zárkozhatunk el a fenti követelmény elől.*

Az elméleti zsinórmérték szerint csak akkor igazolt a külállamnak a beavatkozása, midőn a hajón történtek az idegen állam vagy alattvalóinak érdekeit sértik. Hajótörések, összeütközések esetén történt vizsgálatok némileg más megítélés alá esnek; ezek megéjtése a helyi viszonyoknál fogva is és nemzetközi érdekből, a parti állam joga és kötelessége; a cél azért részben itt is az, hogy megállapíttassék, nem terheli-e az idegen hajót a hajózási rendtartás szabályainak átlépéseért felelősség — mert például a kötelező révkalauz igénybevételét mellőzte?

Sem a fedélzeten keletkezett jogügyletekre, sem az ottani születés vagy halálozás tényére nézve ez semmi esetre sem lévén mondható, *a mai nemzetközi felfogásnak is inkább megfelel, ha az idegen kikötőben horgonyzó magyar hajón született egyént pl. az 1879: L. t.-c szempontjából épp úgy praesumtiv magyar honosnak tekintjük, mint azt, aki idegen partok mellett elhaladó hazai hajón látott először napvilágot.*

Az idegen parti hatóság érvényesülése akkor kezdődik jogosan, ha a hajón történt bajok, rendellenességek saját vagy polgárainak érdekét veszélyeztetik vagy sértik.

A parton történetekre nézve semmi kétség; ott teljes a beavatkozás joga; Arnaud ellenben ily esetben is a hajó hazájának jurisdictionóját állapítja meg, feltéve, hogy oly deliktumról van szó, melynek cselekvő és szenvedő alanyai egyaránt és kizárólag a hajó személyzete és utasai.

A különbség tehát az, hogy míg Arnaud megengedi ugyan a szárazföldön történetknél a beavatkozást, — de ha csupán a hajószemélyzet és utasokról van szó — egyúttal megállapítja a kiadatás

* A kérdést a mai nemzetközi jogban általában megoldottnak nem tartjuk; van számos szerződés e tárgyban, de a részletekben különösen, még igen sok a bizonytalanság, mit ilyen nagyjelentőségű és gyakori ügyben megtűrni nem volna szabad.

szükségét; addig a mai állapot szerint ez utóbbi a netalán létező kiadatási szerződés alapján bírálendő el.

Ha a *delictum* színhelye a hajó, szereplői pedig a személyzet és utasok, Arnaud szerint a parti államnak beavatkozási joga nincs másképp, csak a helyi hatóság (?) vagy az érdekelt consul írásbeli megkeresésére. Célszerűtlen rendelkezés, mely szószerint magyarázva, a parti hatóság kezét megköti.

A ma fennálló szerződések szerint a horgonyzó hajón támadt rendellenességek tárgyában az intézkedés a hajó illetékes consulát illeti, — vagyis hazai hatóságot — de csak az esetben, ha a hajószemélyzet tagjairól van szó; a személyzet és utasok, avagy az utóbbiaknak egymás közt támadt összeütközései, nem tartoznak elébe.

Ha azonban a parti állam valamely polgárának, ki nincs utas-ként a hajón, érdekei vannak megsértve vagy veszélyeztetve, a parti állam közbelépésre és bíráskodásra jogosult.

Különbség a mai túlnyomó jogállapot és Arnaud tervezete közt az is, hogy nála utas és személyzet egy megítélés alá esik, mint egyformán a hajó hazai hatósága alá tartozó; holott ez ma az utasokra nézve — kik ki vannak véve a consuláris jogszolgáltatás alól — ily általánosságban nem áll.

Az utazóközönség jogállapotára nézve van tehát a legtöbb bizonytalanság; hogy tehát e kérdésben a tervezet határozott állást foglalt, az utasokat hazai (consuláris) jogszolgáltatásnak vetvén alá, azt csak helyesléssel fogadhatjuk. Igaz, hogy e részletek minutiosus kidolgozása nélkül itt is sok nehézség fog fölmerülni, a kérdésnek bonyolódott volta következtében. Ha a Cherbourgban tartózkodó «Kaiser Wilhelm der II.» fedélzetén egy német utas megsért egy franciát, az általános elv szerint a kapitány a német utast a francia hatóságnak nem fogja kiadni, mert *német területen* történt a sértés! A New-Yorkban német hajóra felszálló amerikai utas, ha még a kikötőben tartózkodás idején követ is el *delictumot*, eszerint elszállíttatik Európába és ott német bíróság elé állíttatik. Ha ellenben pl. leányszöktetés fordul elő, mivel itt az amerikai szárazföldön tartózkodó apa joga lehet megsértve, az amerikai bíróság illetékes és a leány az idegen hajóról, úgyszintén szöktetője kiadandó.

A kiszemelt részletekből némi képet nyerhetünk Emile Arnaud nemzetközi törvénytervezetének egész irányára, szellemére nézve.

Nagy odaadással, a szép cél iránti nagy lelkesedéssel írta munkáját; gondosan kiválasztotta a codexbe való lényeges anyagot, elhagyva azt, ami különleges szerződés tárgya kell, hogy legyen.

Álláspontját az egész vonalon logikusan viszi keresztül s a nemzetközi jog mai tudományának bő ismeretével dolgozik. Stílusa egyszerű, világos, sőt választékos; ítélőképessége erős.

A nagy eszmét, mely az összes békebarátok szeme előtt állandóan lebeg, művével minden bizonynyal híven szolgálta; joggal írhatta volna törvénygyűjteményének homlokára

«Pro pace, per orbis concordiam.»
